



АГЕНЦИЈА ЗА РАЗВОЈ
ОПШТИНЕ КЊАЖЕВАЦ

**СТРАТЕГИЈА РУРАЛНОГ РАЗВОЈА
ОПШТИНЕ КЊАЖЕВАЦ
2010-2020**



Мај 2010. године

ОПШТИНА КЊАЖЕВАЦ
ГРАНИЦЕ КАТАСТАРСКИХ ОПШТИНА



Садржај

Садржај.....	3
Листа скраћеница.....	5
Увод.....	6
1. Законски оквир развоја руралних подручја.....	7
1.1. Историјат.....	7
1.2. Преглед.....	7
1.3. Министарства.....	8
1.3.1. Министарство за пољопривреду, шумарство и водопривреду (МПШВ).....	8
1.3.2. Министарство за заштиту животне средине и просторно планирање.....	8
1.4. Законски оквир руралног развоја у Србији.....	9
1.4.1. Закон о пољопривреди и руралном развоју.....	9
1.4.2. Национални план руралног развоја.....	9
1.5. ЕУ политика руралног развоја.....	10
1.5.1. ЕУ политика руралног развоја.....	10
1.5.2. ЕУ политика руралног развоја ка земљама кандидатима.....	11
1.5.2.1. IPA.....	11
1.5.2.2. IPARD.....	12
1.6. Источна Србија.....	12
2. Опште информације о општини Књажевац.....	13
2.1. Природне карактеристике.....	13
2.1.1. Географски положај.....	13
2.1.2. Релјеф и клима.....	14
2.1.3. Природни ресурси.....	15
2.2. Становништво.....	16
2.2.1. Насеља, становништво и трендови.....	16
2.2.2. Радна структура.....	18
2.3. Инфраструктура.....	19
2.3.1. Путна инфраструктура.....	19
2.3.2. Водовод и канализација.....	20
2.4. Привреда.....	21
2.5. Рурални ресурси.....	22
2.5.1. Шумарство.....	22
2.5.1.1. Шумарство.....	22
2.5.1.2. Биодиверзитет.....	23
2.5.1.3. Ловишта.....	23
2.5.2. Парк природе „Стара Планина“.....	25
2.5.3. Термално извориште Ргошка бањица.....	26
2.6. Пољопривреда.....	26
2.6.1. Прерадни капацитети.....	26
2.6.2. Пољопривредна инфраструктура.....	28
2.6.3. Пољопривредни систем.....	29
2.6.4. Пољопривредна производња.....	29
2.6.4.3. Агротехничке мере и механизација.....	32
2.6.4.4. Сточарство.....	33
2.7. Туристички потенцијали.....	37
2.7.1. Постојећи смештајни капацитети.....	37
2.7.2. Најважнији забавни садржаји.....	39
2.7.3. Културно-историјски садржаји и вредности.....	39
2.7.4. Манифестације.....	40
3. Индикатори руралног развоја.....	41

4. Анализа проблема са SWOT анализом.....	47
4.1. Анализа проблема.....	47
4.2. SWOT анализа.....	49
5. У сусрет визији.....	51
Стратешки циљ 1. – Развој сеоских средина.....	51
Стратешки циљ 2. – Развој пољопривреде	51
Стратешки циљ 3 – Развој туризма.....	53
Стратешки циљ 4 – Диверзификација активности у сеоским срединама уз одрживо коришћење природних ресурса.....	53
6. Развојни приоритети.....	55
7. Акциони план.....	57

Листа скраћеница

CORS – Центар за одрживи развој села

IPA – Инструмент пред-приступне помоћи

IPARD – Инструмент пред-приступне помоћи намењен руралном развоју

ЕС – Европска Комисија

ЕУ – Европска Унија

ЛСУ – Локална самоуправа

МПШВ – Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије

МРР – Мрежа за подршку руралном развоју

МСП – Мала и средња предузећа

МЗ – Месна заједница

МЗЖСПП – Министарство заштите животне средине и просторно планирање

НИП – Национални инвестициони план

ОЕСД – Организација за економску сарадњу и развој

РАРИС – Регионална агенција за развој Источне Србије

РС – Република Србија

Увод

Према критеријума OECD Organisation for Economic Co-operation and Development (Организација за економску сарадњу и развој) општине са густином насељености испод 150 становника на 1 km² спадају у ред Руралних области. Општина Књажевац по попису становника спроведеном 2002. године има 37172 становника односно 30,92 становника по 1 km². Овај макро приступ, ипак, за потребе израде ове стратегије неће бити примењен дословце. За правилно сагледавање перспектива и проблема развоја општине, много примењивији је приступ у коме би се посебно посматрала градско језгро и остатак општине. Уколико би се тако поставиле ствари, територија града чија КО покрива површину 23 km², са 19351 становником и густином насељености од 841,23 становника по 1 km² не би била рурално подручје. Са друге стране, остала територија општине, односно 1.179 km² има 17821 становника и густину насељености од 15,11 становника по 1 km² што значи да је то изразито рурално подручја и управо је оно предмет ове стратегије.

Садашња политика ЕУ пружа велику подршку развоју руралних подручја како државама чланицама ЕУ тако и земљама кандидатима за чланство у ЕУ. Политика руралног развоја ЕУ је једна од најважнијих политика ЕУ.

Подршка ЕУ земљама кандидатима се огледа у приступности IPA, и посебно IPARD, фондова. Битна компонента ових фондова је подршка развоју руралних подручја и заштита животне средине. Србија се за потпуно коришћење IPARD фондова мора припремити на националном, регионалном и локалном нивоу.

Ефикасност политике руралног развоја и коришћења предприступних средстава у највећој мери зависи од иницијатива, организације и способности локалне заједнице и индивидуалних иницијатива на локалном нивоу. Политика руралног развоја се заснива на „лидер“ принципу, програму који за циљ има ревитализацију руралних области кроз охрабривање друштвеног, економског и еколошког предузетништва од стране појединаца и група.

Један од предуслова за коришћење IPARD фондова је постојање стратегија руралног развоја у локалним самоуправама. IPARD средства ће моћи да се користе конкурисањем са пројектима из стратегија руралног развоја.

Књажевац је општина коју карактеришу проблеми присутни у највећем броју општина Србије. Транзициони период је довео до изражене незапослености, социјалних проблема условљених реструктурирањем привреде и приватизацијом и слабе искоришћености постојећих капацитета. Инфраструктурни проблеми су бројни. Међутим, свакако највећи проблеми са којима се Књажевац суочава су драматични демографски процеси који се огледају у интензивном демографском пражњењу села и региона у целини и високој незапослености.

Економски и друштвени развој општине Књажевац у наредном периоду требало би заснивати на одрживом искоришћавању природних ресурса и равномерном развоју градске и сеоских средина. Шансе за економски развој су у развоју туризма, пољопривреде, прерађивачке индустрије и сродних производних делатности. Књажевац своју перспективу и даљи развој види пре свега у развоју Старе планине, који би активирао капацитете целог пограничног подручја. Са реализацијом постојећих програма на Старој планини, упослило би се становништво и самим тим смањила миграција.

Значајну улогу, дакле, у даљем економском развоју имају рурална подручја општине. У том контексту правилан, стратешки и динамичан развој руралних подручја има пресудан значај за развој општине.

Стратегија руралног развоја општине Књажевац због тога има за циљ да дефинише стратешке циљеве у развоју руралних подручја и идентификује најважније програме и пројекте који могу довести до убрзаног друштвеног и економског развоја, престанка миграција и ефикаснијег коришћења предприступних средстава ЕУ.

1. Законски оквир развоја руралних подручја

Приближно 70% територије Републике Србије се може дефинисати као рурално. У овим областима живи око 43% укупног становништва Србије. Руралне области у Србији се значајно разликују по социјалним, економским и демографским карактеристикама.

Основни проблеми и трендови са којим се суочавају скоро све руралне области су миграције, слаба диверзификација економских активности, екстензивна пољопривреда као доминантна економска активност, висока стопа незапослености, недостатак могућности за запошљавање, слаба и неразвијена инфраструктура, низак БДП по глави становника у поређењу са урбаним областима и незагађена животна средина која се суочава са потенцијалним претњама. Већина ових проблема је последица глобалних промена у претходном периоду.

1.1. Историјат

Пољопривреда је одувек у Србији била важна привредна грана којој се поклањало мало пажње. Специјални фондови и подстицаји за развој пољопривреде нису постојали до почетка 70-тих година. Почетком 1980-тих година су под утицајем Организације за економску сарадњу и развој (ОЕСД) и уз помоћ међународних фондова формирана и пласирана средства “Зеленог плана” са циљем унапређења пољопривредне производње. Пољопривредним домаћинствима су финансијска средства дистрибуирана преко државних предузећа и задруга.

Током деведесетих година прошлог века постојало је неколико фондова и програма за развој неразвијених региона и ревитализацију села. У условима изражене сиве економије и монетарних поремећаја током деведесетих година фондови за смањење регионалних развојних диспаритета, као и они намењени пољопривреди и руралном развоју нису могли да дају видљиве резултате.

Са доношењем Закона о коришћењу средстава аграрног буџета из 1995. године у Републици Србији се стварају претпоставке за обезбеђење финансијске помоћи за развој пољопривреде и руралних подручја.

1.2. Преглед

У мају 2009. године је донешен Закон о пољопривреди и руралном развоју који дефинише циљеве у развоју руралних подручја и мере које треба да доведу до развоја руралних подручја.

У Србији још увек није донешена стратегија руралног развоја. Уз то, у Србији је у току процес усклађивања регулативе из области руралног развоја са регулативом ЕУ (комунитарно право).

У овом тренутку се једино МПШВ, односно Сектор за рурални развој у оквиру МПШВ, бави руралним развојем. Правни оквир за активности МПШВ су постојећи закони, правилници и уредбе.

МПШВ је 2007. године основало Мрежу за подршку руралном развоју у Србији (у даљем тексту МРР). Тренутно постоји 15 регионалних центара, а сваки од њих обухвата 10-15 подручних канцеларија. Од ових центара се очекује да уз помоћ и у сарадњи са МПВШ и ЛСУ прикупљају и шире информације релевантне за одређене циљне групе, као и да појачају активности у локалној заједници. Очекује се да у наредном периоду регионални центри постану локалне акционе групе које ће предлагати и спроводити пројекте, пратити различите доступне фондове за рурални развој и бавити се пред-приступним фондовима ЕУ намењеним локалном развоју.

У овом тренутку у Србији не постоји координација у доношењу системских и стратешких докумената, процесу планирања и усмеравања средстава државне помоћи, сарадњи између различитих Министарстава и сарадњи између бројних институција и субјеката који су укључени у различите аспекте руралног развоја.

Кадровски, технички и организационо, ЛСУ су још увек недовољно оспособљене да се ангажованије баве руралним развојем. ЛСУ имају огроман број приоритета у развоју руралних подручја. У великом броју случајева реч је о проблемима који се налазе ван правних надлежности ЛСУ. У групи најчешће помињаних приоритета у развоју ЛСУ, везаних за рурални развој, су обнова или изградња инфраструктуре у селима, едукација и обука сеоског становништва и развој руралног туризма. Наведени проблеми су посебно изражени у региону Источне Србије. У последње две-три године се јављају пројекти и активности у којима долази до регионалне

сарадње ЛСУ, али се они налазе првенствено у сфери локалног економског развоја, а носиоци су Регионалне агенције за локални економски развој.

У наредном периоду ће се радити на хармонизацији прописа са ЕУ која укључује доношење недостајућих прописа и стратегија, формирање нових институција, ефикасну примену постојеће регулативе, измену организације рада, координирани рад различитих министарстава и актера у руралном развоју, измењен рад ЛСУ и подизање људских и техничких капацитета на свим нивоима.

1.3. Министарства

1.3.1. Министарство за пољопривреду, шумарство и водопривреду (МПШВ)

Одговорности

Правни оквир рада за МПШВ је Закон о министарствима (СГ РС No. 43/2007) који укључује менаџмент државе у оквиру бројних активности.

Правни оквир за активности МПШВ су постојећи закони, правилници и уредбе.

У оквиру унутрашње организације МПШВ делује Сектор за рурални развој који се састоји од:

- Одсека за подршку руралном развоју
- Групе за планирање руралног развоја
- Групе за праћење руралног развоја
- Групе за административну подршку руралном развоју
- Групе за саветодавне службе
- Одсек за управљање пољопривредним земљиштем у државној својини
- Одељења за заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта

Основне активности сектора су:

- Обезбеђење подршке руралном развоју у области дефинисања и имплементације донаторских, развојних и инвестиционих програма, активности и пројеката;
- Подршка оснивању и раду подручних центара за рурални развој;
- Предлагање мера за креирање и спровођење националног програма за рурални развој;
- Унапређење ефеката мера руралног развоја и социо-економских аспеката живота у руралним подручјима;
- Повећање еколошке одрживости руралног развоја;
- Очување и унапређење пољопривредних ресурса на територији Републике Србије;
- Управљање и располагање пољопривредним земљиштем у државној својини, припрема прописа из области пољопривредног земљишта, праћење њихове примене и предлагање измена и допуна и њихово усаглашавање са законима и стандардима ЕУ и
- Успостављање ефикасног система заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта.

1.3.2. Министарство за заштиту животне средине и просторно планирање

Прописи у области заштите животне средине не обухватају посебно проблеме руралних подручја, али се велики број ових прописа посредно или непосредно односи на заштиту животне средине, одржање биодиверзитета, контролу квалитета воде, ваздуха, земљишта и сл., а самим тим и на област интегралног руралног развоја.

Област заштите природе је регулисана са више закона и подзаконских аката, као и деловима

неких законских аката који се не односе директно на ову област (закони о лову, риболову, шумама, водама итд). Такође, у надлежности Министарства је и велики број закона о ратификацијама међународних споразума о заштити човекове околине.

1.4. Законски оквир руралног развоја у Србији

Најважнији акти којима се регулише област развоја руралних подручја су Закон о пољопривреди и руралном развоју и Национални програм руралног развоја.

1.4.1. Закон о пољопривреди и руралном развоју

Циљ Закона о пољопривреди и руралном развоју је да се систематизују и дефинишу циљеви пољопривредне политике и устроји систем коришћења и расподеле државних подстицаја. Ови циљеви су предуслов за успостављање стандарда ЕУ у области пољопривреде.

Закон уређује циљеве пољопривредне политике и начин њеног остваривања, врсте подстицаја и услове за остваривање права на подстицаје, Регистар пољопривредних газдинстава и евидентирање и извештавање у пољопривреди.

Законом се предвиђа да пољопривредна политика и политика руралног развоја обухвати мере и активности у циљу јачања конкурентности пољопривредних производа на тржишту; обезбеђивања квалитетне и здравствено исправне хране; обезбеђивања подршке животном стандарду за пољопривреднике који не могу својом производњом да обезбеде економски опстанак на тржишту; обезбеђивања подршке руралном развоју и заштите животне средине од негативних утицаја пољопривредне производње.

Пољопривредна политика и политика руралног развоја спроводе се реализацијом Стратегије пољопривреде и руралног развоја Републике Србије, Националног програма за пољопривреду и Националног програма за рурални развој. Дугорочни циљеви у развоју пољопривреде су: успостављање тржишне економије, повећање профитабилности пољопривреде и брига о развоју руралних области.

Законом се предвиђа формирање Управе за аграрна плаћања. Овај орган управе у саставу МПВШ, између осталих, треба да води све послове везане за подстицаје у пољопривреди и води Регистар пољопривредних газдинстава.

Законом је предвиђено постојање непосредних, тржишних и структурних подстицаја. Врло битан елемент закона је да се врсте подстицаја могу утврдити под различитим условима и у различитом обиму, у зависности од тога да ли се ради о подручјима са отежаним условима рада у пољопривреди. Под категоријом “подручја са отежаним условима рада у пољопривреди” се дефинишу подручја код којих због природних, социјалних или законских ограничења не постоје услови за интензиван развој пољопривредне производње.

Структурни подстицаји обухватају подршку програмима који се односе на мере руралног развоја; побољшање заштите и квалитета пољопривредног земљишта и мере институционалне подршке. Подстицајима у области руралног развоја се треба подићи конкурентност у пољопривреди и шумарству, унапредити стање животне средине, очувати биодиверзитет и развити програми диверзификације руралне економије и унапређења квалитета живота у руралним областима. Врста и облик подстицаја се прописују за сваку годину.

Јединице ЛСУ могу да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике за подручје своје ЛСУ.

Законом се дефинише да у зависности од економске снаге породично пољопривредно газдинство може бити комерцијално или некомерцијално.

1.4.2. Национални план руралног развоја

План укључује следеће приоритете и циљеве:

Предузимљива рурална Србија

- Систем планирања руралног развоја и више подршке потребама руралног бизниса и

руралног друштва;

- Тренинзи и вештине који представљају основу руралне економије;
- Унапређена економска и друштвена инфраструктура у руралним областима;
- Доступност саветодавног сервиса и других мера подршке у циљу развоја бизниса у руралним заједницама;
- Јачање, унапређење и боље координирање сектора туризма и рекреације.

Конкурентска пољопривреда

- Стварање конкурентних комерцијалних пољопривредних газдинстава;
- Смањење зависности пољопривредника од производних субвенција, и повећан ниво подршке модернизацији пољопривредних газдинстава и уношењу разноликости у њихове пословне активности;
- Унапређење саветодавног и других сервиса који се пружају пољопривредницима;
- Реструктурирање и модернизација пољопривредних газдинстава и предузећа;
- Разноврсне конкурентске стратегије са фокусом на нова и тек настајућа тржишта (као што је производња органске хране, географски заштићених производа, итд.)
- Унапређење односа између пољопривредника и купаца.

Унапређена екологија

- Подизање нивоа еколошке праксе у аграрном сектору;
- Обезбеђење заштите земљишта велике еколошке вредности од исцрпљивања интензивном обрадом;
- Унапређење планирања и искоришћавања земљишта у руралним областима како би се добро балансирало економски и еколошки циљеви;
- Јачи и транспарентнији механизми за ограничавање и надокнаду штете коју је руралној екологији нанео развој;
- Побољшан приступ сеоским подручјима.

Напредне и свеобухватне заједнице

- Јачање руралне економије, пружањем могућности за запошљавање и повећањем животног стандарда;
- Унапређење приступа јавним, заједничким и комерцијалним услугама;
- Унапређење приступа јавним и приватним услугама, кроз развој информационе и комуникационе технологије како би се превазишли проблеми удаљености и ниске густине насељености;
- Ефикасније пружање услуга којима се решавају друштвени и економски проблеми;
- Јачање центара у руралним областима, као центара економске активности и пружања услуга.

1.5. ЕУ политика руралног развоја

1.5.1. ЕУ политика руралног развоја

Политика руралног развоја се одређује на нивоу ЕУ, а за њену имплементацију су задужене Владе земаља чланица. Са више од 56% становништва које живи у руралним областима (91% територије), рурални развој представља област од виталног значаја за ЕУ. Политика руралног развоја ЕУ обезбеђује највише стандарде у заштити животне средине, пољопривреди, шумарству

као и другим, сличним, активностима.

ЕС користи систем директне помоћи, тржишне инструменте и политику руралног развоја у помоћи пољопривреди и руралном развоју.

Структура политике руралног развоја

Пољопривреда и шумарство ће и даље бити основне делатности у руралним подручјима. Новина је да ће се применом агро-еколошких мера обезбеђивати еколошка добра, али истовремено стварати и основа за нови развој и запошљавање у руралним капацитетима. У перспективи, развој руралних области ће се ослањати све више на друге области привреде (туризам, енергија и др.). Најважнији документ који се односи на рурални развој за период 2007-2013. године у ЕУ је Уредба ЕС бр. 1698/2005. Овом уредбом се политика руралног развоја фокусира на побољшање конкурентности пољопривредног и шумског сектора, унапређење животне средине и амбијента, побољшање квалитета живота у руралним областима и подстицање разноврсности у руралним економијама.

Код побољшања квалитета живота у руралним областима и подстицања разноврсности у руралним економијама веома важну улогу има тзв. LEADER (*fran. Liason Entre Actions pour le Development d'Economie Rurale*) приступ. LEADER је у почетку замишљен као пилот пројекат у руралним заједницама у којима су локалне акционе групе формулисале стратегије и планове развоја руралних подручја са циљем да покушају да подрже привредни, друштвени и социјални развој као и интегрисање руралних подручја. Ови планови и активности били су резултат рада локалне заједнице. LEADER приступ је показао одличне резултате у претходном периоду и овај приступ руралном развоју се задржао у политици руралног развоја за период 2007-2013. године. Мора се, међутим, напоменути да методологија формирања LEADER приступа није јединствена на нивоу ЕУ, као и да значајан број земаља чланица ЕУ није развио LEADER приступ.

1.5.2. ЕУ политика руралног развоја ка земљама кандидатима

1.5.2.1. IPA

ЕС је од 2007. године заменила предприступне фондове Инструментом предприступне помоћи (IPA). IPA регулатива дефинише обим и врсту помоћи коју ће земља кандидат добити као и помоћ земљама потенцијалним кандидатима за период 2007-2013. године. Делокруг помоћи за земље кандидате укључује следеће компоненте:

- Помоћ у транзицији и јачању институција;
- Прекогранична сарадња;
- Регионални развој;
- Развој људских ресурса;
- Рурални развој.

Србија тренутно има статус земље потенцијалног кандидата и може да користи прве две компоненте IPA фондова. У Србији су у периоду 2007-2009. године приоритети у коришћењу средстава IPA фондова били:

- економски развој, пораст запослености и образовање;
- реформа државне управе;
- заштита животне средине;
- развој инфраструктуре и
- рурални развој.

Са добијањем статуса земље кандидата, Србија ће уз испуњавање одређених техничких

предуслова моћи да користи свих пет области помоћи.

Циљеви подршке руралном развоју у IPA програму се нису изменили у односу на претходне програме. Обухватају помоћ у имплементацији *acquis communautaire* и помоћ одрживом реструктурирању пољопривредног сектора и руралних подручја.

1.5.2.2. IPARD

У складу са IPA, компонента руралног развоја (IPARD) има за циљ да допринесе постизању следећих циљева:

- Унапређење ефикасности тржишта и примена ЕУ стандарда;
- Припремне активности за имплементацију агро-еколошких мера и стратегија руралног развоја на локалном нивоу;
- Развој руралне економије.

Без ЗПП многе руралне области у Европи би се сусреле са великим економским, друштвеним и еколошким проблемима. Мере руралног развоја, посебно, могу имати значајну улогу у охрабривању и одржавању просперитета у руралним областима. ЗПП ће наставити да подстиче економски развој у руралним подручјима.

1.6. Источна Србија

Регион источне Србије се по свим параметрима и класификацијама може сврстати у категорију руралних подручја.

Нова законска регулатива пружа бројне могућности региону источне Србије. Национални циљеви као нпр. јачање конкурентности; обезбеђивање подршке животном стандарду за пољопривреднике који не могу својом производњом да обезбеде економски опстанак на тржишту; брига о руралним областима и заштита животне средине су потпуно сагласни са приоритетима развоја у свим општинама Источне Србије.

Посебно значајне делове законске регулативе за област источне Србије представља увођење структурних подстицаја, као и чињеница да се врста и обим подстицаја могу утврдити под различитим условима и у различитом обиму, у зависности од тога да ли се ради о подручјима са отежаним условима за рад у пољопривреди. У великом броју случајева општине источне Србије одговарају овој законској дефиницији, и добијање посебних структурних подстицаја у овом региону може да доведе до смањења миграција и демографског пражњења простора као и бољих економских услова за привређивање.

Такође, структурни подстицаји омогућавају да се развију програми који ће обезбедити диверзификацију активности на селу и проширити обим прихода становништва непољопривредним активностима.

У овом тренутку не постоје посебни програми помоћи ЕУ према области Источне Србије. Као земља потенцијални кандидат, Србија користи компоненту 1. IPA фондова која је намењена имплементацији *acquis communautaire*, односно јачању институција и законодавног оквира у складу са праксом ЕУ.

У оквиру компоненте 2. IPA фондова општине источне Србије имају могућност коришћења средстава ЕУ за развој прекограничне сарадње са Бугарском и Румунијом.

СТИЦАЊЕМ СТАТУСА ЗЕМЉЕ КАНДИДАТА Србија ће имати могућност коришћења свих пет компоненти IPA помоћи. Србија је већ завршила неопходне техничке припреме и створила неопходни законодавни оквир за коришћење свих пет компоненти IPA фондова.

Средства ЕУ, ће након добијања статуса земље кандидата бити лакше доступна ЛСУ и регионима, што представља развојну шансу, с обзиром да општине источне Србије испуњавају предуслове за конкурисање за свих пет компоненти IPA фондова. Посебну пажњу треба обратити на компоненте регионалне сарадње и руралног развоја. Планирана средства за нпр. рурални развој износе око 50 милиона еура по години. Значајан број активности и пројеката из стратегије руралног развоја се може финансирати из средстава ЕУ.

У источној Србији послује Регионална агенција за развој Источне Србије (РАРИС) која покрива општине источне Србије. У општинама су развијене канцеларије за локални економски развој које углавном функционишу као одељења општинске управе, са изузетком Мајданпека који има независну институцију за локални развој а која је регистрована као фонд и Књажевац који има Агенцију за развој општине Књажевац – независно тело које је регистровано по Закону о привредним друштвима. Мрежа за рурални развој је активна на нивоу општина и региона. Бројна су пољопривредна удружења. Ове организације и институције имају значајног искуства у пројектном планирању и имплементацији ЕУ и других пројеката, и представљају добру основу за будуће пројектно планирање и привлачење средстава ЕУ из пред-приступних фондова. Ове организације и институције, уз помоћ ЛСУ у наредном периоду имају значајан задатак да се припреме организационо, технички и људски за максимално привлачење средстава ЕУ.

Уз постојеће приоритете и пројекте који су карактеристични за већину општина у Србији, а који су наведени у горе наведеним поглављима, регион источне Србије се одликује заштићеним природним добрима, шумским комплексима и областима које су проглашене или испуњавају услове за категоризацију у „области са посебним/отежаним условима за развој пољопривреде“.

Наведена предприступна средства треба да омогуће одрживи развој у руралним подручјима, побољшају друштвено-економску структуру у руралним и приградским подручјима, побољшају приступ основним услугама, развију инфраструктуру, побољшају стање животне средине, створе прилике за запошљавање (нарочито за младе и жене) и обезбеде лакши приступ информацијама. Упоредо са наведеним средствима се стварају могућности повећаног прилива инвестиција и бржег економског развоја.

2. Опште информације о општини Књажевац

2.1. Природне карактеристике

2.1.1. Географски положај



Општина Књажевац се налази у источном делу Србије, уз границу са Републиком Бугарском, на простору који је географски и историјски познат као Тимочка крајина. Подручје општине Књажевац налази се на источној географској дужини од 22° 11' до 22° 41', односно на северној географској ширини од 43° 20' до 43° 45'.

Општина Књажевац је једна од највећих општина у Србији, односно простире се на површини од 1.202 km² и по површини је четврта општина у Републици Србији.

Административни центар општине је Књажевац, а општина уз градско насеље обухвата и 85 сеоских насеља. Сам град се налази на саставу Трговишког и Сврљишког Тимока, који заједно према Зајечару чине Бели Тимок.

Општина се граничи са општинама Зајечар, Бољевац, Сокобања, Сврљиг, Бела Паланка и Пирот. Значајан део

граничног подручја општине представља граничну линију Републике Србије са Бугарском.

Удаљеност Књажевца од важнијих градских, привредних и административних центара је приказана у табели 1.

Табела 1. Удаљеност (km) Књажевца од важнијих центара

Дестинација	Km
Београд	280
Зајечар	40
Ниш	60
Дунав (Прахово)	110
Сокобања	41
Пирот	64
Софија (Република Бугарска)	147

2.1.2. Рељеф и клима

Највећи део општине припада брдско-планинском подручју. Осим са северне стране, простор окружују планински венци. Централни део чини широка котлина састављена од долина Сврљишког, Трговишког и Белог Тимока. У овом делу се налази најнижа тачка надморске висине (176 m) општине.

У планинском делу доминантно место заузима масив Старе планине чији је највиши врх Миџор (2169 m), међутим општином се простиру и северне падине Тресибаве (787 m) и јужни део Тупижнице (1.162 m). Највећи део рељефа општине се налази на надморској висини 500-700 m (37,1%), али је значајан и удео планинских подручја висине 750-1000 m (19,1%). Учешће високих планина је знатно мање (8,6%).

Захваљујући географском положају близини река и постојању неколико планинских масива ово подручје има своје специфичности и различите климатске карактеристике. Углавном прилично јасно се издвајају климатски рејони: долински и планински а измађу њих прелазни карактеристичан за брдовите делове територије општине Књажевац.

Долински рејон обухвата долине Белог, Трговишког и Сврљишког Тимока, и већи део овог рејона нарочито долина Белог Тимока отворен је према Панонској низији. Климатске карактеристике долинског рејона испољавају се дугим, топлим, често жарким летима и краћим зимама, мада изузетно оштрим, с' обзиром на географски положај и отвореност према Панонској низији и Карпатима.

Клима

Планински рејон се простире изнад 600 m надморске висине и захвата масиве Тупижнице, Тресибаве и Старе Планине. Карактеристике оваквог климатског рејона су: дуге и оштре зиме, свежа и кратка лета, знатно високе средње месечне и средње годишње температуре ваздуха и изразита количина падавина.

Подручје књажевачке котлине је изложено дејству пролећних, јесењих и зимских ветрова. Пролећни ветрови су најјачег интензитета и јављају се у првој половини марта и априла месеца, при чему исушују површински слој земље где је концентрисана зимска влага. У књажевачкој котлини се јављају ветрови из следећих праваца: североисток - југоисток, запад - исток и ветар из правца запада. Ветар из правца североисток - југоисток је најчешћи у овом крају и у народу је познат као Кошава. То је слаповит ветар и на махове може да достигне брзину од 100 km/h.

У десетогодишњем просеку максимална средња годишња температура била је 12,3°C а минимална 9,9°C. Најтоплији је месец јул са 22,9°C а најхладнији је јануар са -0,5°C. Годишње колебање температуре ваздуха је 23,4°C што указује на умерено континенталну климу књажевачке котлине.

Књажевачка котлина се налази у области са умереном количином падавина. На основу десетогодишњег просека падавина септембар је месец са највећом количином падавине 67,7 mm, а затим април 61,9 mm, са најмање падавина је март 26,6 mm и фебруар са 22,8 mm. Клима је умерено континентална. Највеће температуре се мере у јулу, а просечна максимална температура износи 21,1°C. Најниже температуре се мере у јануару када просечна минимална температура износи -1,1°C. Годишње падавине су 610 mm. Највећи број дана са снежним покривачем имају јануар и децембар, што је веома значајно за развој зимских спортова у планинским подручјима

општине.

Воде

Трговишки Тимок обухвата сливно подручје од 528 km² са просечним протоком воде од 20,6 m³/s. На Трговишком Тимоку постоји уставна брана - Бараница којом се ствара вештачко језеро.

Сврљишки Тимок обухвата слив од 716 km² од чега територији општине Књажевац припада око 220 km² са просечним протоком воде од 20,3 m³/s.

Сврљишки и Трговишки Тимок на ушћу испод Књажевца чине Бели Тимок који обухвата слив од 906 km² од чега општини Књажевац припада око 360 km². Бели Тимок тече према Зајечару у дужини од 17 km на територији општине Књажевац. Највећа забележена количина воде која протиче на Белом Тимоку је Q 0,01% = 409 m³/s.

Наведене реке имају сливне реке са огранака Старе Планине, Тресибаве и Тупижнице које су са слабом издашношћу водом осим код топљења снега и јаких киша. Већина њих немају стални проток воде осим Жуковачке, Папратске, Габровачке и Црновршке реке као и Валевачког потока који су са већом издашношћу водом и сталним протоком.

2.1.3. Природни ресурси

Општина Књажевац располаже бројним али, нажалост, у највећем броју случајева недовољно искоришћеним потенцијалима. Најважнији природни ресурси општине су свакако:

- пољопривредно земљиште које заузима око 57% територије општине;
- шуме које се простиру на око 43.243 ha;
- богатство ловном дивљачи и бројна ловишта;
- богатство и бројност биљних врста са лековитим својствима (коприва, кичица, жалфија, дан и ноћ, дивље малине, гороцвет, велебиље, боровница, божур, босиљак, мајчина дужица, маслчак, медвеђе грождје, перуника, подбел, подубица, хајдучка трава и др.);
- парк природе «Стара Планина» са подручјима која су дефинисана као строги резервати природе - Бабин Зуб, Голема река и Драганиште. Тренутни туристички капацитети на овом локалитету су мали, а инфраструктура неразвијена;
- богати водни потенцијал. Све реке и потоци у општини припадају сливу Тимока. Поред Тимока, постоји већи број планинских речица које имају потенцијале за изградњу мини хидроелектрана. Данас у општини постоји неколико мини хидроцентрали, углавном на подручју Старе планине; Многобројни извори на Старој планини, са кристално чистом пијаћом водом, али и извориште на Бањици могли би бити искоришћени за флаширање воде и евентуални извоз;
- термално извориште Ргошка бањица које је до данас само делимично експлоатисано;
- бројне руде и лежишта неметала, угља и битуменозних шкриљаца регистровани су да постоје, али нису довољно рударско-геолошки истражени; Од њих можемо да издвојимо: налазишта бизмута, мангана, гвожђа, бакра, злата, сребра, молибдена, цинка. Затим, ту су и велика налазишта гранитног украсног камена који је до скоро експлоатисан (каменолом - Равно Бучје). У алувијуму Трговишког Тимока константована је одређена концентрација злата, а постоје и многобројни докази о испирању злата у прошлости.
- велики енергетски потенцијал који се посебно огледа у могућности коришћења енергије ветра, с обзиром да је подручје Старе планине процењено као потенцијал за коришћење енергије ветра.

2.2. Становништво

2.2.1. Насеља, становништво и трендови

Општина Књажевац се простире на површини од 1.202 km² и по величини је четврта општина у Републици Србији, међутим, општину карактерише висока разуђеност. По попису из 2002. године у општини живи 37.172 становника, од чега 52% живи у Књажевцу, а 48% у 85 сеоских насеља. Административни центар општине је Књажевац у коме живи 19.351 становник. Сам град се налази на саставу Трговишког и Сврљишког Тимока који заједно чине Бели Тимок.

Табела 2. Број становника по насељима у општини Књажевац

Р.бр.	Насеље	Број становника
1	Општина Књажевац	37172
2	Књажевац	19351
3	Сеоска насеља	17821
4	Алдина Река	12
5	Алдинац	26
6	Балановац	328
7	Балинац	38
8	Балта Бериловац	187
9	Бањски Орешац	96
10	Бели Поток	243
11	Берчиновац	172
12	Божиновац	26
13	Булиновац	194
14	Бучје	369
15	Валевац	281
16	Васиљ	757
17	Видовац	45
18	Вина	424
19	Витковац	352
20	Влашко Поље	172
21	Вртовац	218
22	Габровница	10
23	Глоговац	73
24	Горња Каменица	377
25	Горња Соколовица	41
26	Горње Зуниче	475
27	Градиште	31
28	Грезна	329
29	Дебелица	423
30	Дејановац	27
31	Доња Каменица	360
32	Доња Соколовица	136
33	Доње Зуниче	407
34	Дрвник	15
35	Дреновац	141
36	Дречиновац	88
37	Жлне	161
38	Жуковац	114
39	Зоруновац	179
40	Зубетинац	191

41	Иново	100
42	Јаковац	349
43	Јаловик Извор	238
44	Јања	37
45	Јелашница	212
46	Каличина	256
47	Кална	553
48	Кандалица	52
49	Кожелъ	181
50	Крента	137
51	Лепена	137
52	Локва	69
53	Мањинац	122
54	Милъковац	154
55	Минићево	828
56	Мучибаба	110
57	Ново Корито	208
58	Орешац	335
59	Ошљане	256
60	Папратна	13
61	Петруша	120
62	Подвис	369
63	Понор	144
64	Потркање	83
65	Причевац	54
66	Равна	252
67	Равно Бучје	28
68	Радичевац	59
69	Ргоште	319
70	Репушница	-
71	Сврљишка топла	112
72	Скробница	178
73	Слатина	124
74	Стањинац	95
75	Старо Корито	51
76	Стогазовац	132
77	Татрасница	5
78	Трговиште	1953
79	Трновац	227
80	Ћуштица	253
81	Црвење	152
82	Црни Врх	133
83	Шарбановац	25
84	Шести Габар	173
85	Штипина	531
86	Штитарац	61
87	Штрбац	246
88	Шуман Топла	77

Извор података Општинска Управа Књажевац

У периоду између два пописа, 1991-2002. године, број становника се смањио за 6.379 становника, односно 14,4%, што је једна од највећих негативних стопа у РС. Смањење броја становника у општини је довело и до смањења густине насељености са 33,02 на 30,92 становника/km².

Неминовна последица привредног развоја земље у периоду 70- 80 тих је и промена демографске и социо - економске структуре сеоског становништва. Као последица тога у Источној Србији нарочито у општини Књажевац смањен је број укупног и активног пољопривредног становништва.

Такве тенденције изазвале су промене структуре породичних газдинства у општини Књажевац, што је утицало и на локални рурални развој.

Депопулација простора је најизраженија у сеоским срединама. Око 90% укупних миграција чине миграције сеоског становништва. Основни узрок миграција су запошљавање у другим срединама, школовање, одлазак на рад у иностранство... Значајан број становника се налази на привременом раду у иностранству, а нарочито у САД.

Тренутно је у Књажевцу регистровано око 13.382 домаћинства.

У старосној структури становништва преовладава радно способно становништво са 55,86%, што указује на постојање значајног континента радно способног становништва. Забрињавајући податак је, међутим, скоро дупло већи удео старог становништва (28,35%) у односу на младе (15,79%) у старосној структури становништва. Старосна структура становништва је посебно лоша у сеоским срединама у којима је изразито изражен процес старења села. Поједина, удаљена, планинска села су на путу изумирања, а Репушница је од 2006. године село у коме више нема становника.

Стопа природног прираштаја има негативан предзнак, и међу највећима је у РС. У 2001. години је нпр. стопа наталитета износила 6,4%, а морталитета 19,0%. Постојећи социјални показатељи су, такође, негативни и указују да је највећи број домаћинстава са два (29,56%) члана или једним (23,30%) чланом, а да је највећи број породица без деце (46,72%) или са једним дететом (31,12%). Наведени социјални параметри су у складу са просеком Зајечарског округа, али су значајно лошији у односу на просек Републике Србије.

2.2.2. Радна структура

2.2.2.1. Образовна структура

Образовна структура становништва у Књажевцу се не може сматрати задовољавајућом (табела 3.).

Табела 3. Образовна структура становништва

Без школске спреме	1-3 разреда основне школе	4-7 разреда основне школе	Основно образовање	Средње образовање	Више образовање	Високо образовање	Непознато
6,41%	1,91%	29,89%	22,89%	28,26%	3,11%	3,21%	4,31%

Преовлађује становништво са потпуним или делимичним основним образовањем. Значајно је присутно становништво са завршеном средњом школом, док је удео становништва са вишим и високим образовањем доста низак.

2.2.2.2. Радна способност

Радно способно становништво представља највећи континент становништва, односно 22.597 становника, или 60,79% популације представља радно способно становништво. Велики проблем, међутим, представља незапосленост. Стопа незапослености се константно повећава у последњих неколико година, и тренутно је 21,04%. Број незапослених се повећао са 1.094 у 1991. години на 5.328 лица у 2009. години.

2.2.2.3. Сеоска домаћинства

Од 85 сеоских насеља свега 27 се налази у равничарским, док се 36 налази у брдским а 22 у брдско-планинским подручјима општине.

У највећем броју села нема јасних података о броју регистрованих газдинстава и односу регистрованих и нерегистрованих пољопривредних газдинстава.

Мешовитих газдинстава има у скоро свим испитаним селима у значајном броју, што указује на недовршен, или чак незапочет, процес специјализације газдинстава.

По селима има мало деце, а у појединим МЗ више нема деце. Радно способно становништво има тренд старења. У великом броју су присутна старачка газдинства. Такође, у великом броју села има више пензионера од радно способног становништва. Ситуација је можда и најкритичнија у Зајечарском региону.



2.3. Инфраструктура

Одржавањем комуналног система и развојем инфраструктуре на територији општине Књажевац баве се три предузећа, чији је оснивач Општина:

- ЈП Дирекција за развој, урбанизам и изградњу општине Књажевац - просторно и урбанистичко планирање, изградња и реконструкција путева, улица, јавних зграда, јавне расвете итд.;
- ЈКП "Стандард" - водоснабдевање, каналисање и третман отпадних вода, чврсти отпад и пијаце и
- ЈКП "Топлана" - област грејања.

2.3.1. Путна инфраструктура

Књажевац је са другим градовима добро повезан друмским саобраћајем, а свакако најважнији путни правци су ка Зајечару и Нишу (магистрални пут М25 Ниш-Кладово). Књажевац се налази у близини Коридора 10 (удаљен 45 km), Коридора 4 (у Бугарској, удаљен 80 km) и магистралног пута М5, односно Е761: Параћин – Зајечар – Видин (удаљен 40 km од града).

Кроз општину пролази железничка пруга бр. 38: Црвени Крст (Ниш) – Зајечар – Прахово пристаниште. Пруга није електрифицирана.

Најближи аеродроми се налазе у Нишу (60 km) и Софији (120 km).

Индикатор дужина путева у km/km² износи 0,40 и на нивоу је просека РС. Путна мрежа је међутим лоше развијена, с обзиром на постојање 85 насеља и структуру (разуђеност) сеоских насеља, тако да би наведени индикатор морао да буде значајно већи у односу на просек РС.

Табела 4. Индикатор дужина путева у km/km²

Опис	Дужина путева, km	Површина, km ²	Дужина путева у km/km ²
Република Србија	38.436	88.361	0,43
Књажевац	484	1.202	0,40

- Извор података – Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008. година

Табела 5. Путна инфраструктура у општини Књажевац и Зајечарском округу

Особина	Зајечарски регион	Књажевац
Укупно		
Свега	1419	484
Савремени коловоз	1102	413
Магистрални пут		
Свега	170	33
Савремени коловоз	170	33
Регионални пут		
Свега	581	185
Савремени коловоз	470	160
Локални путеви		
Свега	668	266
Савремени коловоз	462	220

- Извор података – Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008. година

Магистрални пут Зајечар – Ниш, у дужини од 33 km пролази кроз општину Књажевац, и свакако представља најзначајнији путни правац у општини. Са седам регионалних путних праваца Књажевац је саобраћајно повезан са суседним општинама. Регионални путни правци у општини су:

1. Сокобања - Књажевац - Пирот;
2. Сврљиг - Кална - граница са Бугарском;
3. Бољевац - Бучје - Књажевац;
4. Сврљиг - Божиновац - Књажевац;
5. Мањинац - Дебелица - Минићево - граница;
6. Књажевац (преко Равне, Дебелице, Трновца и Дреновца) - Боровац и
7. Зајечар - Бучје.

Путна мрежа Књажевца је на нивоу развијености Зајечарског округа, међутим укупна дужина и квалитет путне мреже су на релативно ниском нивоу. Привредни развој, а посебно развој туризма на Старој планини захтевају постојање значајно боље путне инфраструктуре, тако да се у наредном периоду побољшање путне мреже поставља као један од најважнијих развојних приоритета општине.

2.3.2. Водовод и канализација

Табела 6. Подаци о јавном водоводу и канализацији

Параметар	Република Србија	Зајечарски округ	Књажевац
Укупно захваћене количине воде, 000 m ³	708.496	11.145	2.434
Укупно испоручене количине воде, 000 m ³	507.103	7.478	1.716
Укупне количине отпадних вода, 000 m ³	380.300	5.807	1.242
Домаћинстава прикључених на водоводну мрежу	1.986.259	33.281	8.282
Домаћинстава прикључених на канализациону мрежу	854.516	20.657	5.194

* - Извор података – Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008. година

Имајући у виду разуђеност насеља на територији општине, проценат становништва који користи јавни водовод је велики, али је инфраструктура стара и дотрајала. Покривеност сеоских насеља водоводом је око 83%. Организовано снабдевање водом из система ЈКП обезбеђено је у 15 села. Сопствене системе за снабдевање водом имају 32 села.

Канализациона мрежа, међутим, није развијена, а додатни проблем представља непостојање уређаја за пречишћавање отпадних вода. Укупна количина од око 1.200.000 m³ отпадне воде се директно (без претходног третмана) упушта у реципијент (реку Тимок). Током 2008. године започете су активности на изградњи система за префишћавање отпадних вода и почела је израда техничке документације.

Управљање комуналним отпадом није решено. На територији града се, према процени ЈКП, продукује око 9.500 t индустријског отпада, који се одлаже заједно са комуналним, на неуређено градско сметлиште, смештено на обали реке Тимок. Сметлиште је лоцирано на око 1 km од центра града. Број контејнера (150) и канти (3.250) за отпатке не задовољава потребе општине.

Општина Књажевац је 2006. године са још шест општина из Тимочке крајине потписала Меморандум о заједничкој изградњи регионалне депоније у Халову код Зајечара. У току је израда техничке документације за ову депонију.

2.4. Привреда

По степену економске развијености, Књажевац припада неразвијеним општинама (међу 40 најнеразвијенијих општина у РС), а 2004. године општина је проглашена девастираним подручјем (Одлука о одређивању девастираних подручја РС – “Сл Гласник РС”, бр. 63/2004, 20/2006 и 91/2006).

Просечна зарада у општини Књажевац је у децембру 2009. године износила 19.806,00 РСД и представљала је 53,83% просека РС, и свега 67,89% просека Зајечарског округа. По нивоу зарада, Књажевац заузима 159. место у Србији што довољно говори о степену економске развијености општине.

Носиоци економског развоја општине у другој половини прошлог века су била велика предузећа: фабрика мотокултиватора “ИМТ”, Фабрика обуће “Леда”, Конфекција “Бранка Динић”, Фабрика намештаја “Тина” и ППК “Џервин” која су уједно и запошљавала значајан број људи у општини. Ова предузећа након процеса приватизације и реструктурирања или нису више активна или нису више носиоци економског развоја, што је условило пад целокупне економске активности у општини. Изузетак је некадашња Фабрика обуће „Леда“, која данас послује као „Falc East“ и која је један од највећих извозника у Србији.

Сектор малих и средњих предузећа није до краја био способан да компензује пад привредних активности нити да апсорбује вишак радника који су у процесу реструктурирања остали без посла. Ипак, сектор малих и средњих предузећа се показао одрживим, тако да се његов напредак свакодневно примећује.

Садашње карактеристике привреде Књажевца су недовољно развијена предузетничка клима, спори процес реструктурирања великих предузећа, недостатак знања и менаџерског кадра, недостатак нових производних технологија, ниска продуктивност и недостатак финансијских средстава за развој што резултира у спором економском развоју општине.

Упркос проблемима, број привредних друштава у општини Књажевац бележи константан раст у последњих 10 година. У односу на 1999. када је било регистровано око 150 предузећа, тај број је порастао на око 200 у децембру 2008. Уколико се посматрају и установе и друштвене организације, онда је тај број скоро три пута већи и на дан 31.12.2008. износио је 579. Исти тренд се дешава и када су у питању самосталне радње. Њих је у 1999. години било 593, а у јануару 2009. – 674.

Табела 7. Број привредних друштава у општини Књажевац према делатности (стање 31.12.2008.)

Укупно	579
Индустрија и рударство	31
Пољопривреда и рибарство	12
Шумарство	2
Водопривреда	1
Грађевинарство	4
Саобраћај и везе	1
Трговина	57
Угоститељство и туризам	3
Занатство и личне услуге	4
Стамбено-комуналне делатности	3
Финансијске и друге услуге	17
Образовање и култура	79
Здравство и социјална заштита	7
Друштвено-политичке заједнице и организације	178

Самосталне радње у општини запошљавају око 1.300 радника. Највећи број, односно 175

предузећа се може сврстати у категорију малих предузећа (до 50 запослених). У општини, међутим, функционише и 20 средњих (50-250 запослених) и пет великих предузећа (преко 250 запослених). У структури привреде општине доминантно место и улогу има приватно власништво.

Текстилна, обућарска и прехранбена индустрија су тренутно најважније привредне гране. Расположиви природни ресурси, међутим, нису довољно искоришћени. Учешће угоститељства и туризма у структури запослених и у стварању народног дохотка је свега око 1,6%. Развојним плановима и програмима је предвиђен значајан развој туризма на подручју Старе Планине на којој у овом тренутку постоје скромни туристички капацитети. Слична је ситуација и са топлим извором лековите воде „Бањица“. Због тога се у наредном периоду предвиђа да туризам, као и сектор услуга постану носиоци привредног развоја општине.

На територији општине производну делатност обавља и неколико предузећа која су регистрована на територији других локалних самоуправа, те се резултат њиховог пословања не исказује у билансима који се односе на Књажевац, али ова предузећа имају значајну улогу у запошљавању и економском развоју општине. Приватни предузетници имају своје удружење предузетника.

2.5. Рурални ресурси

Најзначајнији природни ресурс је свакако пољопривредно земљиште које заузима око 57% територије (69.202 ha) општине. Значајни природни, али и економски ресурс представљају шуме које се простиру на 43.243 ha, и заузимају 36% територије општине. Остали значајни, али нажалост недовољно искоришћени, ресурси су ловишта, богатство биљних врста са лековитим својствима, богати водни, рудни и енергетски потенцијали.

Посебан значај имају парк природе „Стара Планина“ и термално извориште „Ргошка бањица“ који се у наредном периоду могу сматрати добром основом за развој туризма, али и за целокупни економски развој Књажевца и Зајечарског округа.

2.5.1. Шумарство

2.5.1.1. Шумарство

Шуме се у Књажевцу простиру на 43.243 ha, односно око 36% територије општине, што је знатно више у односу на просек РС (29%).

Око 58,4% целокупних шумских површина се налази у приватном власништву. Код највећег броја газдинстава шуме су саставни део пољопривредног газдинства, а површине под шумама варирају од 0,5-5 ha. Шуме се у значајној мери искоришћавају, а у одређеним крајевима општине продаја дрва представља значајан, па чак и најважнији, извор прихода домаћинстава.

Над око 18.000 ha под шумама газдује Шумска управа „Књажевац“ која послује у оквиру ЈП «Србијашуме».



У структури шумског фонда најзаступљеније су ниске шуме које заузимају преко 45% укупне површине шума и високе шуме које заузимају око 28% укупне површине шума. Различите шумске културе учествују са 13,5% у укупној површини шума.

У вишим пределима општине доминирају букова и смрчина шума, док су у нижим пределима доминантни храст китњак и обични храст, као и граб.

У 2008. години је извршено пошумљавање 12,73 ha под лишћарима, односно 58,93 ha под четинарима. Књажевац је општина са највише пошумљених површина у 2008. години у Зајечарском округу. Додатно Књажевац је једина општина Зајечарског округа у којој је вршено пошумљавање четинарима.

У Књажевцу се врши интензивна експлоатација шумских ресурса. У 2008. години је посечено 23.344 m³ лишћарских шума, односно 321 m³ четинара. По количини посечене дрвне масе, Књажевац је водећа општина Зајечарског округа.

2.5.1.2. Биодиверзитет

Богатство шумског фонда условљава да су Зајечарски регион, па и општина Књажевац, познати по богатству и бројности биљних врста са лековитим својствима.

Подручје Старе планине представља једну од најмање истражених и изванредно очуваних целина на територији Републике Србије. По биљној разноврсности и богатству биљних врста овај предео представља једно од најбогатијих подручја Србије.

Истраживањима је утврђено да се на Старој планини налази 1.195. таксона васкуларне флоре, као и 51 врста маховина, што у односу на националну флору чини 34% од утврђеног броја, односно на Старој планини расте 24,5% биљних врста од укупног фонда флоре Србије.

Веома интересантне су биљне заједнице тресава које се налазе на Јабучком равништу. Богатство флоре огледа се и у богатству лековитог биља (кантарион, боровница, хајдучка трава, подубица, боквица, клека, вирак, мајчина душица, линцура итд.). На овом терену се могу наћи и многе врсте макро гљива.

Фаунистичким истраживањем утврђено је постојање 116 врста дневних лептира.

Стара планина се сматра једним од највећих европских центара орнитофаунистичке специјске и генетичке разноврсности планина, обзиром да се на Старој планини могу наћи 203 врсте птица (53,1% укупног броја познатих птица у Србији). Истраживањем је, такође, установљено присуство шест врста водоземаца и 12 врста гмизаваца. Подручје Старе планине, карактерише се присуством 26 врста риба.

Најзначајније лековите биљне врсте које се могу наћи на територији општине Књажевац су: коприва, кичица, жалфија, дан и ноћ, дивље малине, гороцвет, велебиље, боровница, божур, босиљак, мајчина душица, маслчак, медвеђе грожђе, перуника, подбел, подубица, хајдучка трава и др.

Иако је подручје богато лековитим биљем овај потенцијал је за сада минимално искоришћен. Тренутно не постоји производња, организовано сакупљање или постројења за прераду лековитог биља. Такође, овај потенцијал општине се до сада није користио у циљу промоције општине и развоја туризма.

Сакупљање и производња лековитог и ароматичног биља свакако представљају једну од развојних могућности општине.

2.5.1.3. Ловишта

Важан ресурс општине Књажевац је богатство различитим врстама дивљачи тако да је прво ловачко друштво у Књажевцу основано још 1897. године, док су данас активна три удружења ловаца. Од животињских врста најзаступљенији су дивља свиња, зец и срна. Конфигурација терена, као и значајне површине под шумама су условиле формирање неколико ловишта на територији општине Књажевац.

«Миџор-Кална»

Ловачко удружење "Миџор", Кална, газдује ловиштем "Бабин зуб" укупне површине 28.000 ha, од чега ловне површине обухватају 24.000 ha. Удружење има 182 активна члана. Стално гајене врсте дивљачи у ловишту су јелен, срна, дивља свиња, зец, пољска јаребица и јаребица камењарка. Ловиште у функцији има пет стабилних чека, осам чека на дрвету, 83 хранилишта за крупну дивљач, 12 хранилишта за јаребице и 110 солишта. Удружење поседује три ловачке куће корисне површине 88 m². Стручна служба има управника ловишта - стручно лице и ловочувара, којима помажу четири ловочувара волонтера. Ловни туризам је у развоју, а нарочито пролећни лов срдњаћа, јесењи лов јелена и групни лов дивље свиње.

«Клисура»

Ловиште „Клисура“ установљено је решењем, МПВШ бр. 324-02-00095/15-05-10, објављеног у Сл. Гласнику РС бр.85/05, од 06.10.2005.године.

Ловачко удружење "Минићево", удружење са традицијом дугом више од 110 година газдује ловиштем "Клисура". Ловиште се простире од Старе Планине на истоку, до планине Тупижнице на западу. Кроз ловиште пролази магистрални пут Ниш - Зајечар и река Бели Тимок. На југу, ловиште

почиње код скретања за Тимацум Минус (село Равна), а на северу се простире на један километар од скретања за манастир Суводол код села Селачке. Површина ловишта је 20.206 ha, од чега ловну површину чини 18.014 ha. Удружење газдује са ситном (зец, фазан, пољска јаребица, шљука, препелица и др.) и крупном дивљачи (дивља свиња, срна и јелен а од предатора ту су вук, шакал, дивља мачка, куна и лисица). Ловачко удружење броји око 220 ловаца и организовано је у 14 секција. Велика пажња се поклања изради ловно-техничких објеката као и прихрањивању, уношењу живе дивљачи зеца и фазанске дивљачи. Све то пружа прилику да се развија ловни туризам, тако да Удружење већ шест година пружа услуге ловног туризма ловцима из Италије у лову на пољску јаребицу, препелицу и шумску шљуку. Од прошле године, средином фебруара организује се манифестација “Дружење са вуком”. У ловној 2009/2010 години планира се изградња ловно-производног објекта (прихватилишта за фазанске пилиће) на површини од 0,20 ha. У делу финансијског плана предвиђена су средства за изградњу нових и одржавање постојећих објеката у ловишту.

«Тупижница»

Свакако највеће ловиште у Књажевцу је Тупижница које се простире на 68.000 ha, од чега је око 60.000 ha ловна површина. Ловиштем управља ловачко удружење Књажевац. Има шест стално запослених.

Ловиште се простире на брдско-планинском подручју са бројним планинским изворима и потоцима. Богато је шумском и зељастом вегетацијом тако да је прехрамбени и хидрографски потенцијал ловишта одличан. Зими уколико је висок снежни покривач неопходна је допунска прихрана. Мир у ловишту, неопходан за дивљач је задовољавајући. Ловиште је опремљено отвореним и затвореним чекама, осматрачницама, солиштима, хранилиштима за разне врсте дивљачи... У саставу ловишта се налазе резерват за јеленску дивљач, фазанерија, ограђени део ловишта за дивље свиње као и терен за обуку паса за гоњење свиња.

У ловишту је 2008. године вршен лов 22 врсте дивљачи. Од крупне дивљачи највише су се ловиле срне и дивље свиње. Такође вршен је значајан лов фазана, препелица, грлица, патака, јаребица... Бројно стање дивљачи у ловишту је дато у табели 8.

Табела 8.: Бројно стање дивљачи на дан 01.06.2008.

Врста дивљачи	Бројно стање
Јелен	40
Срна	1.400
Дивља свиња	400
Зец	2.200
Фазан	400
Пољска јаребица	1.500
Јаребица камењарка	70

*Извор података – Годишњи извештај ловачког удружења Књажевац, 2009

У ловиште су се у последње две године уносили фазани и зечеви.

У Књажевцу су регистрована и ловишта «Тресибаба» које се простире на око 30.000 ha и «Србијашуме II» које се простире на око 10.000 ha и којим газдују ЈП „Србија шуме“. По категоризацији ловишта, Тупижница и Србијашуме II спадају у уређена ловишта. У последњих неколико година развија се инострани ловни туризам. У понуди су терени за обуку паса птичара, лов пољске јаребице, препелице и шумске шљуке. Ловцима је омогућен смештај у реновираним ловачким колибама у ловишту и викендицама на планини Тупижници и Старој планини. На подручју општине изграђени су и ловачки домови у Валеvcу код Књажевца и у Радичевцу.

Ловишта представљају значајан потенцијал за узгој и експлоатацију дивљачи, али и ресурс економског развоја руралних подручја.

2.5.2. Парк природе „Стара Планина“

Подручје Старе планине проглашено је за Парк природе "Стара планина" 1997. године, и стављено је под заштиту као природно добро од изузетног значаја. Парк природе укупно обухвата 142.219,64 ha од чега се 57.968 ha налази на територији општине Књажевац.

Значај подручја се огледа у хидролошким и хидрогеолошким особеностима и присуству традиционалног облика живота и културних добара.

Овај простор се одликује изразитим вертикалним смењивањем вегетације. Стара планина представља један од флористички и фаунистички најразноврснијих делова Србије и читавог Балканског полуострва. Карактерише је укупно богатство и разноврсност типова станишта, као и присуство многобројних ендемичних и реликтних биљака и животиња (видети поглавље 2.5.1.2.).



У оквиру Парка природе «Стара Планина» дефинисани су строги резервати природе:

- Бабин Зуб,
- Голема река и
- Драганиште.

Водопад Бигреног потока има статус хидролошког споменика природе.

Нови План коришћења земљишта у туристичком региону и Парку природе Стара планина предлаже смањење територије парка на 1.143 km² и формирање три зоне заштите. Око 3,65% (41.6 km²) територије парка било би посвећено искључиво очувању природе. У другој зони би биле допуштене ограничене људске активности. Ова

зона би заузимала око 17,2% територије (196.8 km²) парка. У трећој зони која чини 79.15% (904.9 km²) парка биле би допуштене рекреација и пољопривреда.

Стара планина представља засебну туристичку регију у оквиру Источне туристичке зоне Републике Србије, са природним условима и ресурсима као главним развојним потенцијалима. Подручје Старе планине је погодно за развој зимског, рекреативног, спортског, ловног и др. видова туризма. Снег се задржава око пет месеци што је значајно за развој скијашко-планинског туризма, док конфигурација терена, лепота природе, њена очуваност и разноврсност пружају изванредне амбијенталне вредности као добру основицу за развој туризма у другим периодима године.

Уз помоћ државе, средином 2006. године почела је изградња великог туристичког центра „Бабин зуб“. На овом локалитету се тренутно налазе Планинарски дом са 72 лежајева и хотел „Епс“ који располаже са 60 лежајева. У непосредној близини ова два објекта налази се жичара четворосед, сидро и ски стазе на Коњарнику и Сунчаној падини. Такође, изнад хотела налази се вишенаменски спортски терен.

У току 2007. године урађени су мастер план и просторни план подручја посебне намене. Мастер план предвиђа изградњу смучарског комплекса са још 22 ски стазе и жичаре које би се налазиле на надморској висини од 1.100-2.169 m. Комплекс би био међусобно повезан кроз све просторне целине и имао полазишта из центара «Голема река, Козарница, Коњарник и Јабучко равниште». Укупно је планирано девет објеката вертикалног транспорта (гондола, жичаре и ски лифтови) укупне дужине од око 11.200 m. Уз објекте вертикалног транспорта, планиране су ски стазе укупне дужине од око 14.300 m. Гранични број корисника би требао да буде око 8.700 скијаша.

Овим пројектом руководи држава преко својих предузећа Д.О.О. „Стара планина“ и ЈП „Скијалишта Србије“. Из средстава НИП-а и Министарства економије и регионалног развоја је од 2006. до 2008. године урађено:

- изграђене су четири скијашке стазе укупне дужине 2.800 m
- постављен је четворосед дужине 1.155 m, капацитета 1.500 скијаша/час
- постављен је ски лифт дужине 637 m, капацитета 1.200 скијаша/час
- изграђен је паркинг за 100 путничких возила и 10-15 аутобуса и приступни пут до скијалишта Коњарник дужине 900m.



Наставак изградње ски центра на Старој планини ће, додатно, омогућити наставак градње објеката комуналне инфраструктуре.

На основу прогноза стручњака ово ће бити највећи зимски туристички центар у југоисточној Европи, који ће моћи да прими око 28.000 скијаша.

2.5.3. Термално извориште Ргошка бањица

Ргошка бања се налази на обали Сврљишког Тимока, у близини села Ргоште. Удаљена је око шест километара од Књажевца.

Овај потез се састоји од низа извора који избијају на водоносном раседу дужине 800m. Неки од ових извора се јављају на обалама Сврљишког Тимока, док су поједини извори потопљени.

Остаци некадашњег римског купатила на овом потезу указују да је бања позната од давнина, али тек од 1932. године објекти почињу интензивније да се користе. У том периоду су изграђена купатила и кафана. Бања је данас једно од омиљених излетишта грађана Књажевца, али без неког већег туристичког значаја. Са изворишта бање напаја се водом олимпијски базен Бањица.

Анализу воде Ргошке бање је 1996. године вршила хемијска лабораторија Геоинститута из Београда. Установљено је да се вода из Ргошке бање може сврстати у топлу или субтермалну. Бројни елементи који се налазе у води Ргошке бање указују на потенцијална лековита својства ове воде. Посебно је значајно учешће селена, радона (инхалација дисајних органа), магнезијума, флуора... Ниво магнезијума у води нпр. износи 17,6 mg/l.

Наведене карактеристике су посебно значајне код терапијског коришћења у случају кардиоваскуларних проблема и оболења, оболења дисајних органа, реуматизма, ишијаса и нервних оболења.

2.6. Пољопривреда

2.6.1. Прерадни капацитети

2.6.1.1. Активни прерадни капацитети

Најзначајнији прерадни капацитети битни за пољопривреду Књажевца су:

- Стокоимпекс, Књажевац је кланица са извозним бројем. Кланица има капацитет клања 80-

100 бикова и 800-1.000 јагњади на дан. Кланица је значајан откупљивач товне јунади. Стокоимпекс откупљује крупну стоку по селима, сточним пијацама и вашарима.

- Џерси је једна од највећих млекара у југоисточној Србији која је откупљивала преко 10.000 тона млека. Тренутно је Џерси у стечају и даља судбина предузећа зависи од тока стечајног поступка.
- „Тимомед“ д.о.о. се бави производњом, откупом, прерадом и паковањем меда и пчелињих производа. Капацитет има извозне стандарде квалитета.
- Мали вински подруми – Има их десетак. Процењени укупни годишњи капацитет винарија износи око 35 вагона. Неки од ових подрума производе врхунска вина која се продају по ексклузивним ресторанима. Највећа од њих је винарија „Јовић“ која производи врхунска вина и има смештајне капацитете од око 10 вагона. Такође, присутно је и неколико произвођача воћних ракија и траварица.
- На територији општине раде три до четири мини сушаре. Сушаре углавном нису специјализоване за једну врсту производње већ суше печурке, сакупљено биље, шипурак, воће...
- У селима Штрбац и Слатина је активно неколико млинова који раде услужну мељаву, док млин у Дебелици поред услужне мељаве врши и продају брашна.
- У Петруши се налази погон "Impaso" који се бави екстракцијом етеричних уља, производњом алкохолних дестилата, тинктура и др.
- „Venus” ради откуп, прераду и пласман воћа на домаћем тржишту и за извоз. У току је проширење капацитета за топлу прераду и изградња хладњаче.
- „Timberg” ради откуп воћа у више општина југоисточне Србије. Предузеће је један од највећих извозника воћа у Србији.
- На територији општине производну делатност обавља неколико предузећа која су регистрована на територији других ЛСУ. Ова предузећа имају значајну улогу у пољопривреди општине.
- АД „Имлек“, Зајечар нпр. сакупља млеко од свега пар произвођача, који су међутим највећи произвођачи млека у књажевачкој општини.
- Предузеће „Desing“ је регистровано у Београду, али се у Књажевцу обавља откуп воћа и производња топинга и воћних прелива. Завршава хладњачу и пресељење производног погона за топинге и надеве.

Од осталих погона који могу имати значаја за развој пољопривреде битно је навести:

- Lush је 2007. године купио ИМТ-ов погон у месту Кална, али због судских спорова још увек није почео са радом.
- “ИМТ”- Фабрика ради са малим капацитетом. Пољопривредни произвођачи у прошлости нису имали користи од близине фабрике за производњу пољопривредних машина.

2.6.1.2. Прерадни капацитети који нису у функцији

У Књажевцу се уз активне прерадне капацитете налази и одређени број привредних субјеката који није у функцији већ дуже времена. Највећи број ових предузећа је капацитетом и бројем запослених представљао носиоце развоја не само пољопривреде већ целокупне привреде Књажевца. Најважнији прерадни капацитети који тренутно нису у функцији су:

- „Џервин“ је био носилац развоја пољопривреде у Књажевцу и Зајечарском региону. Остваривао је значајну сарадњу са индивидуалним сектором, имао атрактиван производни програм за домаће и инострано тржиште и велике производне капацитете. ППК „Џервин“ је у свом саставу поред капацитета за прераду грождја у вина и ракије имао и прераду воћа у сокове и концентрате који су били извозни артикли. Као засебне јединице комбината радиле

су хладњача, „Тимофлора”, фабрика за прераду и конзервисање воћа и шумских плодова, стакленик на 6 ha и фабрика сирева „Џерси”. Посебну мрежу је чинило 14 земљорадничких задруга које су покривале целу територију општине. Четири задруге су имале мање погоне за прераду млека у сиреве и качкавалџе док су две (Минићево и Жгне) имале мини кланице. Задруге су поседовале значајне смештајне капацитете у сточарству. Поред сопствених плантажа „Џервин је у сарадњи са Задругама, које су биле организатори пољопривредне, махом воћарске, производње (виногради, вишња, шљива и купина) имао производњу на комасираним комплексима у многим селима Књажевачке општине. „Џервин” је приватизован, али се активност своди на услужно хлађење производа приватницима. Не ради откуп производа, нити има других пословних активности.

- Књажевачка млекара је престала са радом. Карактерисала се малим откупом млека, од 250-300 t.
- 33 “Кална” је била државна задруга која је развијала овчарску производњу на Старој Планини. Поседовала је пашњаке и објекте за одгој више од 3.000 оваца са комплетном инфраструктуром. У овом тренутку објекти су напуштени.
- Мини кланица у селу Минићеву је престала са радом, али ова кланица никада није била носилац развоја сточарске производње.

2.6.2. Пољопривредна инфраструктура

У општини је изграђена зелена пијаца на 6.090 m². Пијаца ради средом и суботом. У оквиру пијаце се налази наткривени део на око 80 m². Сточна пијаца послује у оквиру зелене пијаце и на њој се првенствено продају прасад.

Најзначајнија места за откуп стоке представљају вашари. У Књажевцу и Минићеву се годишње организује око 10 вашара, а у селу Кални два вашара годишње.

На два места су регистрована откупна места која, по мишљењу произвођача имају велики значај за откуп пољопривредних производа у општини. Ова откупна места првенствено откупљују вишњу, шљиву и купину.

Регистрованих сточних гробља и кафилерија нема.

Старе задруге су углавном престале са радом, и немају функцију и улогу у развоју села какве су имале 70-тих и 80-тих година прошлог века. У општини постоји неколико пољопривредних удружења од којих су најзначајнији:

- Удружење одгајивача говеда „Торлак“
- Удружење воћара општине Књажевац.
- Удружења одгајивача оваца и коза „Књажевац“,
- Удружења пчелара „Липа“
- Удружења одгајивача коња „Књажевац“
- Удружење вишњара
- Удружење производјача вина и ракија

У наредном периоду се очекује да удружења и новоформиране задруге пруже значајну помоћ пољопривредницима кроз:



- редован откуп пољопривредних производа по гарантованим ценама и са редовним исплатама,
- набавку јефтених фармских инпута,
- делимично финансирање производње,
- набавку механизације, стоке, лактофриза и друге опреме под повољним условима,
- обезбеђење помоћи у производњи кроз услуге механизације на терену и
- пружање стручне и саветодавне помоћи.

У општини је активан Центар за одрживи развој села „CORS“.

„Зоо Тeам“ (основна матична служба) врши матичење говеда и оваца.

У општини нема саветодавне службе тако да нема ни адекватног трансфера знања фармерима и развоја одрживих фармских система. Основни извор информисања фармера су суседи, ветеринари и општинска служба.

Откуп пољопривредних производа је делимично организован, али пољопривредници немају уговоре са откупљивачима и прерадним капацитетима. Прерадни капацитети и откупљивачи не помажу фармерима у процесу развоја пољопривредне производње.

Општина има Фонд за развој пољопривреде чији је буџет око три милиона динара. Кроз средства Фонда се настоји подстаћи набавка механизације, обезбедити повољни кредити, пружити помоћ удружењима итд.

2.6.3. Пољопривредни систем

Пољопривреда је важна привредна грана у књажевачкој општини. Међутим за разлику од осталих општина Зајечарског региона, у општини Књажевац је заступљенија воћарско - виноградарска производња у односу на ратарство, па и сточарство. Најзначајније воћне врсте су: вишња (облачинска), шљива (стенлеј, чачанска родна, чачанска рана и др.), купина (blek saten, hall tornles, чачанка и др.), јабука и у мањој мери друго воће. Величина поседа под вишњом се углавном креће од 0.2 до 0.5 ha (ређе 1 до 4 ha). И виноградарство је значајније заступљено у поређењу са другим општинама источне Србије. Овакву структуру пољопривредне производње условило је поднебље и присуство Џервина са својим прерадним капацитетима. Од ратарских култура најзаступљеније су кукуруз и пшеница. Повртарство је ипак перспективније, јер у речним долинама и у пластеницима јављају се и тржишни вишкови. Од сточарства заступљена је и крупна и ситна стока, али ретко је фармерско гајење.

2.6.4. Пољопривредна производња

2.6.4.1. Земљиште и земљишни посед

Пољопривредно земљиште је издељено у 85 катастарских општина.

Пољопривредне површине су углавном у приватном власништву.

Структуру земљишног фонда општине чини већи број типова и варијетета земљишта као што су: смоница (са варијететима огајњачења, деградирана и еродирана), гајњача, параподзоли, ливадско земљиште, флувисол, хумофлувисол, вертисол, рудо земљиште на кречњаку, земљиште на неогеним седиментима, сиво смеђе земљиште на пешчару и разни типови скелетних и скелетоидних земљишта.

За пољопривредну производњу најинтересантнија су следећа земљишта: смоница са својим варијететима, гајњача, алувијум са ливадским земљиштем и ритском црницом, рендзине и смеђе земљиште на неогеним седиментима. Ови типови земљишта заступљени су у речним долинама и

брежуљкастим деловима општине Књажевац, док су у брдско планинским областима заступљени разни типови скелетоидних земљишта, образованих на еруптивним палеозојским шкрилцима и рудним земљиштем на кречњаку.

Просечна величина пољопривредног газдинства у општини Књажевац износи око 5 ха, што је мање у односу на просек зајечарског округа, али знатно више у односу на просек РС. Пољопривредна газдинства у брдско-планинским пределима општине имају већи посед, неповољније земљишне структуре, у којима преовладавају ливадске и пашњачке површине и земљиште лошије бонитетне класе. У равничарским деловима општине присутна су газдинства мањег земљишног поседа али значајно боље земљишне структуре у којима преовладавају оранице.

Слободна процена је да око 50% газдинстава поседује испод 4 ха земљишта. Значајно је мањи удео средњих газдинстава која имају 4-10 ха. У општини су, међутим, присутна и газдинства са земљишним поседом већим од 10 ха. Највећи број газдинстава са великим земљишним поседом се налази у Бучју и Јаловик Извору. Газдинства са великим земљишним поседом се значајније јављају и у селима Каличина, Минићево, Иново, Витковац, Слатина, Штрбац...

Просечан пољопривредни посед у Књажевцу је мањи у односу на остале општине Зајечарског округа. Карактерише га издељеност на већи или велики број малих парцела, значајан удео шума и травњака (ливаде, пашњаци, напуштено земљиште) и мешовита производња. У Књажевцу има укупно 653.761 парцела, од чега је 593.948 у приватном сектору. Просечна величина парцеле у приватном сектору је 0,14 ха, а у друштвеном 0,60 ха. Да би се постигла одговарајућа продуктивност и обезбедила конкурентност производње потребно је урадити програме комасације и укрупњавања поседа. До сада је комасација урађена на око 1.000 ха.

У општини има земљишта прве и друге бонитетне класе, али је углавном присутно земљиште друге до шесте бонитетне класе.

Табела 9. Земљишни квалитет ораница у Књажевцу

Класа	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
%	2,9	5,6	11,4	13,3	15,0	17,3	18,4	16,1
Σ	33%				67%			

-Извор података „Анализа стања говедарства и економски положај домаћинства“

Општина Књажевац не располаже већим површинама квалитетнијих класа земљишта и у вегетационом периоду дефицитарна је падавинама што је сврстава у аридну подручја и директно утиче на интензиван развој пољопривредне производње.

У највећем броју села има напуштених земљишних површина. Напуштене парцеле се чешће јављају у брдско-планинском региону, у селима у којима је миграција најјаче изражена. Реч је о удаљенијим парцелама, лошијег квалитета. На овим парцелама је присутно закоровљавање и почеци ерозије.

Када је реч о закупу државног пољопривредног земљишта, у 2008. години није било давања у закуп, али се почело у 2009. а почетна цена закупа на лицитацији државног пољопривредног земљишта одређена је на 7.000.00 дин/ха.

Величина поседа индивидуалних газдинастава је недовољна за интензивну робну производњу. Просечна величина поседа је већа у односу на републички просек, али у структури газдинстава има знатно више пашњака и ливада у односу на оранице. Такође, знатно је већа заступљеност шума у односу на околне регионе. И на крају, и 5 ха по газдинству је мала просечна површина по газдинству обзиром на квалитет земљишта и конфигурацију терена.

2.6.4.2. Биљна производња

Највеће и најважније земљишне површине се налазе под ораницама и баштама (29.264 ха). Као и у већини других општина највеће ораничне површине су засејане ратарским културама (10.437 ха) и крмним биљем (8.929 ха), док су знатно мање површине под поврћем (2.840 ха) и воћњацима (2.294 ха). Део ораничних површина се не користи, или се ове површине користе као ливаде и пашњаци. На делу ораничних површина има нових воћњака, башта и сл.

Књажевац се карактерише значајним површинама под ливадама (14.465 ха) и пашњацима (21.855 ха). Ове површине имају значајну улогу и исхрани преживара и указују на велики значај

сточарства у општини Књажевац.

У општини нема значајније производње индустријског биља (60 ha) и винове лозе (1.323 ha).

Ратарство

Ратарска производња се наводи као најважнија биљна производња у општини. Најважније ратарске културе су, као и у већини других општина, кукуруз и пшеница. Остале ратарске културе, попут јечма и овса, су знатно мање присутне.

Ратарску производњу карактеришу ниски до осредњи производни резултати. Процењени приноси пшенице су око 3.000-4.000 kg/ha, кукуруза 5.000-6.000 kg/ha и јечма испод 3.000 kg/ha. Пшеница се замењује у локалним млиновима. Значајне количине произведених ратарских култура остају на газдинству, и служе за исхрану стоке.

Већи произвођачи заснивају ратарску производњу на 6-10 ha, међутим, у општини има и великих произвођача који заснивају ратарску производњу на преко 15 ha. Ови произвођачи остварују високе приносе у ратарској производњи уз потпуну примену агротехничких мера. Већа газдинства рентирају земљу ради успостављања ратарске производње, првенствено кукуруза и пшенице.

Повртарство

Производња поврћа се заснива, углавном у баштама, и на малим парцелама величине до 0,5 ha. У општини има произвођача који у значајнијој мери примењују агротехничке мере у повртарској производњи, имају производњу у малим пластеницима итд. Највећи број наводњаваних парцела у општини се користи за повртарску производњу.

Доминантне повртарске културе су паприка, кромпир, купус и парадајз. У мањој мери се гаје лук, шаргарепа, краставац, бели лук, пасуљ и остало поврће. У Горњој и Доњој Каменици се наводи да је, уз кукуруз, најважнија биљна производња кромпир, а у селу Жлне пасуљ и паприка.

Повртарска производња на највећем броју газдинстава, међутим, није намењена тржишту. Код газдинстава која производе за тржиште пласман се обавља на локалним пијацама или се поврће (кромпир и лук) продаје откупљивачима у селу који плаћају на лицу места. У општини нема прерадних капацитета који откупљују или прерађују повртарске културе.

Воћарство

Значајне земљишне површине у општини Књажевац се налазе под воћњацима. На највећем броју домаћинстава производња воћа се заснива на окућници, на малим парцелама величине 0,2-0,5 ha. У општини, међутим, има нових засада воћа, као и већих воћњака (највећи воћњак у анкети има 20 ha) површине 1-3 ha који су у роду.

Доминантне воћарске културе су шљива, вишња и јабука. У мањој мери се гаји винова лоза, купина и крушка. Остале воћарске културе су спорадично заступљене на малим површинама. Производња шљива се смањује у последњих десетак година, као и производња јабука, док је производња вишања стабилизована на око 3.800 t годишње. Производња вишања се наводи као најважнија биљна производња у селима Витковац, Равна, Берчиновац, Валевац и Вина, док се воћарство наводи као најважнија биљна производња у још пет до шест села. Приноси и производња воћа у општини имају изузетне варијације које су резултат временских услова. Знатно мање варијације се испољавају код купине која се у значајној мери наводњава, и где се наводе приноси од 20.000-25.000 kg по ha.

Са изузетком вишње и купине, воћарска производња није тржишно оријентисана. Значајан број домаћинстава има производњу воћа за сопствене потребе. Воће се продаје приватним предузећима и откупљивачима у селу.

Производња грожђа се наводи као важна воћарска производња, међутим највећи део регистрованих површина под виноградима је напуштен. Виногради су углавном мали и налазе се на окућници. Производња грожђа је стабилизована и износи нешто преко 8.000 тона.

У одређеном броју села има кућних прерадних капацитета, углавном за производњу ракије и вина за сопствене потребе. Један број ових произвођача је започео са флаширањем ракије и вина и продајом ових производа на тржишту.

Ливаде и пашњаци

Ливадске и пашњачке површине представљају велики потенцијал за развој сточарске производње.

Крмно биље

Значајан део ораничних површина се користи за производњу крмног биља што указује на велики значај сточарства у структури пољопривредне производње. Већи произвођачи рентирају земљишне површине ради производње крмног биља. Велики број произвођача наводи производњу крмног биља као најзначајнију биљну производњу на газдинству. Производња детелине се наводи као најважнија биљна производња у селу Ошљане, док је уз кукуруз, производња детелине и луцерке најважнија биљна производња у Инову и Јаловик Извору.

У наредном периоду треба изменити досадашњу структуру производње у корист производње јефтине сточне хране увођењем нових култура као што су: сирак, перко, суданска трава, озиме и јаре грахорице и грашак и др, уз даљу производњу луцерке, црвене детелине и еспарзете.

Сејани травњаци

Вештачке ливаде, односно сејани травњаци, се успостављају на ораничним површинама. Сејани травњаци се у одређеној мери култивишу. На њима се обављају два до три откоса по сезони са просечним приносом 2-3 тоне. Број откоса зависи од године и количине падавина, и у малој мери је резултат примене агротехничких мера. У великом броју села се наводи постојање ливада површине 3-6 ха.

Природне ливаде и пашњаци

Пашњаци и највећи број ливада су некултивисана земљишта. Највећи део пашних површина (удаљенији пашњаци) је напуштен или се користи неплански и екстензивно. Број откоса и принос травне масе зависи од године и падавина, а не од примењених агротехничких мера. Приноси травне масе су ниски, а квалитет травне масе осредњи до лош. Пашњаци на којима има испаше се не користе прегонски, нема ограда, и најчешће нема ни воде на пашњацима.

Већа газдинства рентирају квалитетније ливаде и пашњаке и врше косидбу на овим површинама, али без примене агротехничких мера.

2.6.4.3. Агротехничке мере и механизација

Агротехника

Мали је број газдинстава која примењују комплетне агротехничке мере. Агротехничке мере се, углавном, делимично или повремено примењују.

У општини расте потрошња ђубрива и агрохемикалија. Највише се користи стајско ђубриво за прихрану земљишта. Од вештачких ђубрива се највише користи НПК, а у мањој мери КАН и Уреа. Ђубрење се обавља на основу сопствених сазнања и у појединим случајевима на основу добијених савета. За разлику од осталих општина Зајечарског округа, део произвођача врши ђубрење на основу обављеног испитивања земљишта. Количине утрошеног ђубрива по ха се значајно разликују од газдинства до газдинства.

У заштити биља се користе врло различити хербициди, инсектициди, фунгициди и сл. што указује на добру развијеност и снабдевеност пољопривредних апотека. Заштита се обавља на основу сопствених сазнања и добијених савета.

Вештачка ђубрива и средства за заштиту биља се набављају у пољопривредним апотекама и трговинским радњама, мада има појединачних случајева набавке инпута преко задруга. Фармери немају организовану набавку ђубрива и препарата што је један од узрока скупље производње.

У највећем броју села има примене наводњавања на мањем или већем броју газдинстава. У доста случајева реч је о наводњавању парцела које се налазе поред реке. Наводњаване површине су углавном баште, повртарске (0,2-0,5 ха) и воћарске културе (купина и шљива). Има примера наводњавања земљишних парцела под кукурузом. Наводњавање је највише заступљено у селима Горња и Доња Каменица, Трговиште, Штрац, Мањинац и свим осталим селима у долини Тимока. Парцеле на којима се врши наводњавање су од 0,1 до 1 ха.

Развој система за наводњавање се може релативно брзо проширити подизањем електричне мреже ради искоришћавања површинске и подземне воде у долини Тимока. Дугорочно решење за проблем наводњавања се огледа у изградњи акумулација (постоји 11 идејних решења-пројеката), чиме би се омогућило наводњавање на око 12.000 ха.

Механизација

У општини има домаћинства са комплетном механизацијом. Највећи број газдинства, међутим, нема комплетну пољопривредну механизацију. Просечна пољопривредна газдинства имају трактор са мањим или већим бројем тракторских прикључака.

Табела 10. Преглед механизације у општини Књажевац

Врста	Ком.	Врста	Ком.
Мотокултиватори	6.474	Косачице	2.121
Трактори	3.836	Тракторске косачице	878
Комбајни	346	Плугови	3.263
Тањираче	734	Дрљаче	2.414
Сејалице	747	Расипачи вешт. ђубрива	106
Приколице	2.069	Самовезачице	65
Берачи за кукуруз	9	Вршалице	77
Млинови чекићари	4.406	Пумпе за наводњавање	4.660
Апарати за мужу крава	258	Тресачи за вишњу	2

-Извор података „Анализа стања говедарства и економски положај домаћинства“

Недостатак механизације се најчешће надокнађује ручним радом код појединих активности, позајмљивањем од комшија, рентирањем или компензацијом услуга. У одређеном броју случајева недостајућа механизација је узрок напуштања одређених земљишних парцела.

Постојећа механизација је у просеку стара преко 20 година.

Одређени број, већих, пољопривредних газдинстава, у процесу специјализације, има нешто више пољопривредне механизације као нпр. растураче ђубрива, бераче кукуруза и/или комбајне. У општини има сило-комбајна.

Набавка нове и обнова постојеће механизације на пољопривредним газдинствима је предуслов повећања пољопривредне производње те је самим тим и један од приоритета општине у наредном периоду. Највеће потребе се изражавају за заменом или набавком трактора, набавком приколица, балирки за сено, сејалица, растурача стајњака, сакупљача сена итд.

2.6.4.4. Сточарство

Говедарство

С обзиром на природне предиспозиције у општини се гаји релативно мали број фармских животиња. Број грла говеда се смањује у последњих тридесет година, и у овом тренутку износи свега око 6.623 говеда.

Табела 11. Сточни фонд општине Књажевац

Село	Врста животиња, 2002 година**							Живина
	Коњи	Магарци и	Говеда, 2005 *	Говеда, 2002	Козе	Овце	Свиње	
Алдина Река	0	0	6	13	0	140	2	11
Алдинац	1	0	0	3	0	48	2	39
Балановац	11	0	133	151	0	321	286	1139
Балинац	3	0	17	19	0	157	19	153
Берчиновац	0	0	32	25	0	145	90	734
Божиновац	1	0	20	30	0	43	23	166
Булиновац	1	0	119	116	0	318	223	872
Бучје	8	0	227	233	0	707	301	1548
БалтаБериловац	1	0	80	80	0	660	73	435
Бањ.Орешац	0	0	72	91	0	339	140	466

Село	Врста животиња, 2002 година**							
	Коњи	Магарци	Говеда, 2005 *	Говеда, 2002	Козе	Овце	Свиње	Живина
Бели поток	0	0	95	115	0	386	171	1281
Црни Врх	4	0	138	129	0	1125	38	289
Црвење	0	0	21	15	0	343	63	527
Дебелица	17	0	200	181	0	346	352	2323
Дејановац	3	0	11	21	0	130	9	71
Дреновац	2	0	52	64	0	145	120	882
Дречиновац	6	0	32	31	0	178	141	518
Дрвник	0	0	2	9	0	50	3	21
Доња Камен.	3	0	65	88	0	826	185	1038
Доњ.Соколов.	5	0	46	151	0	296	149	624
Доње Зуниче	2	0	64	67	0	232	218	1380
Габровница	0	0	2	8	0	39	3	50
Глоговац	0	1	29	34	0	218	119	556
Градиште	3	0	8	14	0	36	12	136
Грезна	1	0	46	36	0	93	102	345
Гор.Каменица	0	0	94	112	0	925	46	1395
Гор.Соколов.	4	0	6	11	0	84	15	116
Гор.Зуниче	4	0	43	48	0	283	214	1426
Иново	0	0	41	52	0	304	46	339
Јаковац	15	0	137	146	0	581	307	1822
Јања	4	0	52	31	0	142	11	86
Јелашница	8	0	86	114	0	254	202	1424
Јалов.Извор	2	0	169	199	0	642	131	880
Каличина	2	0	59	54	0	105	184	720
Кална	2	0	83	109	0	626	160	894
Кандалица	0	0	2	9	0	150	22	218
Књажевац	4	0	66	121	0	715	1383	8574
Кожел	0	0	156	171	11	438	254	1361
Крента	0	0	42	48	0	186	88	591
Лепена	1	0	97	103	0	119	143	675
Локва	0	0	29	39	0	149	57	455
Мањинац	6	0	94	79	0	204	128	757
Миљковац	3	0	36	76	0	428	122	693
Минићево	3	0	37	57	0	216	222	1672
Мучибаба	1	0	30	50	0	340	102	709
Ново Корито	1	0	110	140	0	852	122	990
Орешац	0	0	49	61	0	343	194	1089
Ошљане	5	0	103	114	0	887	147	1232
Папратна	0	0	0	11	0	15	4	26
Петруша	3	0	42	47	0	137	92	531
Подвис	0	0	24	23	0	86	94	696
Понор	0	0	35	60	0	169	104	720
Потркање	1	0	10	13	0	94	111	437
Причевац	2	0	16	45	0	229	30	177
Радичевац	14	0	17	52	0	161	38	297
Равна	3	0	86	100	0	365	285	1449
Равно Бучје	0	0	30	30	0	198	8	86
Репушница	0	0	0	0	0	0	0	0
Ргоште	0	0	46	38	0	90	213	1133
Саставак	2	0	85	63	120	268	235	760
Скробница	7	0	146	136	0	551	127	1216
Слатина	1	0	170	119	0	289	171	789
Стајинац	1	0	57	69	0	312	34	280

Село	Врста животиња, 2002 година**							
	Коњи	Магарци	Говеда, 2005 *	Говеда, 2002	Козе	Овце	Свиње	Живина
Стогазовац	5	0	70	80	6	58	247	855
Сврљиш. Топла	0	0	30	46	0	135	89	754
Старо Корито	0	0	25	34	0	172	16	208
Татрасница	1	0	7	5	0	68	3	25
Трговиште	7	0	64	80	0	682	545	2706
Трновац	3	0	64	79	0	269	215	1231
Валевац	8	0	57	75	0	252	213	1287
Васиљ	10	0	171	179	0	812	777	3425
Видовац	1	0	13	29	0	83	41	241
Вина	0	0	124	125	0	264	215	1100
Витковац	4	0	36	75	0	566	199	1567
Вртовац	1	0	78	79	0	270	84	676
Влашко поље	25	0	152	147	15	463	138	522
Зоруновац	7	0	69	73	85	268	116	794
Зубетинац	9	0	129	153	30	530	231	1103
Жлне	1	0	14	27	0	400	77	55
Жуковац	0	0	35	42	0	239	62	619
Шарбановац	8	0	3	9	0	53	19	148
Штипина	0	0	84	82	0	121	347	1482
Штитарац	0	0	15	16	0	111	48	216
Штрбац	0	0	98	96	0	299	154	940
Шум.Топла	0	0	38	25	0	72	74	476
Шести Габар	0	0	152	193	0	863	113	863
Ћуштица	3	0	253	225	0	1527	117	573
Укупно	264	1	6623	6438	267	27835	13030	74635

*- подаци из акције обележавања говеда ушним маркицама крајем 2005 год.

** - извор података ОУ Књажевац

У општини је мало произвођача са великим бројем грла говеда, и то је основна разлика у односу на друге општине Зајечарског округа у којима се већ формирао одређени број специјализованих фарми. У највећем броју села постоји по један до два произвођача са пет или више крава, а у значајном броју села произвођача са пет или више крава нема. Просечна газдинства на путу специјализације имају 5-6 крава. Села у којима се наводи постојање већег броја газдинстава са преко пет крава су Бучје и Дебелица.

Села у којима се одгаја нешто већи број говеда у односу на друга села су Чуштица (253), Бучје (227) и Дебелица (200).

Највеће газдинство има 50 крава, и налази се у Слатини за коју се наводи да има још пет до шест већих говедарских газдинстава. Велико газдинство са скоро 40 грла се налази и у селу Вина.

Расни састав

Доминантна раса је домаће шарено говече у типу сименталца. Спорадично се може наћи буша, и њени мелези са сименталцем, као и холштајн. У општини је раширено и доминантно вештачко осемењавање крава, мада се у значајном броју газдинстава још увек користи природни припуст. Природни припуст је доминантан у овчарској производњи.

Одгој

Говеда се углавном одгајају у наменским објектима или преуређеним објектима који су међутим углавном стари и нефункционални. Штале су простране, али не одговарају зоотехничким условима, немају пратеће објекте, и често су лоциране поред куће.

Стока се углавном држи у везаном систему држања током целе године, мада има и села у којима се стока напаса током летњих месеци. Ретке су фарме које имају штале са испустом (слободни систем држања). За испашу се користе сопствени пашњаци и напуштене парцеле (утрине).

Стока се храни на основу сопствених сазнања (нема припремљених рецептура), и у појединачним случајевима на основу савета стручних лица и добијених норматива. Фармери немају добијене нормативе за исхрану појединих категорија стоке тако да се исхрана заснива на неизбалансираним оброцима. Посебне потребе у исхрани одређених категорија се не поштују.

У исхрани се користи зелена маса са травњака (испаша, покошена зелена маса, сено са природних травњака и сејаних ливада, сено детелине, луцерке, итд.). Дуга и неконтролисана употреба истих травних површина, без примене агротехничких мера, је довела до опадања приноса и квалитета травне масе. Удаљенији пашњаци се напуштају. Основа прихране је кукурузно зрно. Већа газдинства користе кукурузну силажу у исхрани говеда. У исхрани говеда се на средњим и већим фармама користе концентрати и премикси. Компоненте сточне хране које се најчешће набављају на тржишту су концентрати, премикси, сточно брашно и резанци.

Млекарство

Просечна млечност крава је 10-15 l млека на дан, мада има домаћинства са око 20 литара млека по крави на дан. Просечна производња млека по грлу износи испод 5.000 l млека по лактацији. Мужа је углавном ручна или малим покретним машинским музилицама. Не наводи се постојање затворених система муже. Највећа газдинства имају лактофризе. По селима нема организованих откупних места. Млеко се у највећем броју случајева сакупља и чува у алуминијумским кантама. На терену има знатно мање пластичних канти, док су канте од инокса ретке.

Највећи сакупљач млека у општини Књажевац је „Џерси“. АД „Имлек“, Зајечар сакупља млеко само од највећих произвођача млека. Врло мале количине млека се предају другим млекарима.

Откуп млека на терену није организован. Фармери немају уговоре са млекарима и заштиту да ће млеко бити плаћено. Ланац откупа млека није организован ни по хигијенско-санитарним захтевима. Највећи проблем је присуство маститиса који је резултат неправилне муже, лоших музних машина, лоше хигијене (прљавих) крава, штала и музача, лошег микроклимата у објекту, неадекватне исхране, неадекватног простора за мужу итд.

У одређеном броју газдинстава се производи сир и други млечни производи који се пласирају на локалном тржишту. Кућна производња млечних производа је израженија у Књажевцу у односу на друге општине Зајечарског округа. Основни производ је крављи и мешани крављи зрели сир, као и мрвљени сир. Кућни капацитети за производњу сира у највећем броју случајева нису регистровани и контролисани од стране ветеринарске и санитарне инспекције. Производна технологија није стандардизована и зависи од произвођача, сезоне, травњака итд.

Откуп јунади

Откуп јунади у највећем броју случајева врши кланица „Стокоимпекс“, а значајни купци стоке су и закупци и откупљивачи који купују стоку по вашарима и селима. Посебно значајни вашари за продају јунади су вашари у Минићеву и Књажевцу, а као битан наводи се и вашар у Кални.

Јунад се најчешће продаје са око 160 kg (распон 150-200 kg). У мањем броју случајева се продаје утовљена јунад тежине око 500 kg (распон 400-600 kg) телесне масе.

Овчарство

Званични подаци пописа из 2002. године указују да се у општини Књажевац одгаја око 27.000 оваца, међутим број оваца у општини се константно и значајно смањује у последњих петнаестак година тако да је процена да се у овом тренутку у Књажевцу налази нешто испод 15.000 оваца. Књажевац има највећи број оваца у Зајечарском округу. Упркос паду броја грла у последњих петнаестак година, у општини Књажевац се и даље одгаја значајан број оваца који је довољан да се започне са системским развојем овчарске производње. Козарство није развијено. Козе се јављају на појединим газдинствима, у малом броју.

Већа газдинства са овчарском производњом имају око 30 оваца, мада у појединим селима општине постоје већи одгајивачи оваца са преко 100 грла.

Овчарство се развија у брдско-планинским регионима општине (села Ћуштица, Црни Врх, Горња и Доња Каменица итд.), у селима у којима је изражена миграција становништва. Развој овчарства се везује за старење газдинстава и недостатак радне снаге. У региону нема јасне расне диференцијације у овчарској производњи. У расном саставу доминирају различити сојеви праменке и њихови мелези. На одређеним фармама има цигаје. Од продуктивнијих раса

доминантан је виртемберг.

Овчарска производња се углавном организује на пашњацима, током највећег дела године, са доминантним присуством травних врста слабе хранљиве вредности. Током зимског периода животиње се одгајају у импровизованим објектима и хране углавном ливадским сеном слабог квалитета.

Овце се углавном гаје због производње јагањаца који се продају у периоду март-мај. Јагњад се продају са просечном телесном масом до 35 kg (распон 20-35 kg). Газдинства која имају сезонску производњу јагњади су у сталном опадању.

Јагањци се пласирају познатим купцима, закупцима и откупљивачима, који углавном представљају ресторане, месаре и сл. Јагањци се у значајној мери купују по селима. Већи одгајивачи, и одгајивачи ближи граду, немају проблема са пласманом јер имају сталне откупљиваче. Проблем са пласманом имају мали и удаљени произвођачи.

Значајно је изражена продаја јагањаца на локалним вашарима (Минићево, Кална, Књажевац). За разлику од других општина, значајан пласман јагањаца се обавља на сточној пијаци у Књажевцу.

Регистровани откупљивачи вуне су присутни како у Књажевцу, тако и у Сврљигу, Пироту и Димитровграду, али је цена откупљене вуне ниска и обично се узета вуна компензује.

Свињарство и живинарство

Живина и свиње се гаје за кућне потребе, и не представљају производе који се продају на тржишту, односно основни производ и приход газдинства.

Газдинства код којих има свињарске производње, имају углавном по једну, и знатно ређе две до четири крмаче. У анкети су наведене само две фарме, у селима Вина и Дебелица, у којима има организоване производње товљеника.

Крмаче, товљеници и прасад, за разлику од јунади и јагањаца, немају сталне и сигурне канале за продају.

У општини има неколико мини-индустријских објеката за тов живине и производњу јаја. Објекти су мањег капацитета, и лоцирани су у селима Вина и Јаловик Извор. Производња у овим објектима је у складу са технолошким нормативима.

На просечном газдинству се, међутим, гаји 10-20 грла живине за сопствене потребе.

Пчеларство

У општини је значајно развијена екстензивна производња меда. Највећи пчелари су окупљени у Удружењу пчелара општине Књажевац "Липа" које има око 90 чланова и 3000 кошница. Мимо удружења има још између 100-200 пчелара који поседују још близу 3000 кошница. Укупна годишња производња меда коју остварују чланови удружења на територији општине износи 60.000 kg, док су процене да пчелари изван удружења остваре још толико, те је укупна годишња производња меда на територији општине око 12 тона. Лидер у пчеларству на територији општине и највећи откупљивач меда је предузеће „Тимомед“ које може да се похвали бројним признањима и медаљама за квалитет производа освојеним на престижним сајмовима. Предузеће је добило и сертификат о уведеном HASAP систему контроле безбедности хране и извозни број за извоз робе на светско тржиште.

Рибарство

У општини постоје повољни услови за узгој калифорнијске пастрмке. Изузимајући пар газдинстава која се баве узгојом калифорнијске пастрмке на малим површинама, овај потенцијал готово да није искоришћен.

2.7. Туристички потенцијали

2.7.1. Постојећи смештајни капацитети

У општини су присутни смештајни капацитети који задовољавају тренутне потребе града, али су недовољни за планирани развој зимског туризма на Старој планини. Постојећи смештајни

капацитети су лоцирани највећим делом у самом градском подручју, односно на комплексу Бабин зуб. Према подацима општинске Туристичке организације у смештајне капацитете општине спадају:

1. Хотел «Тимок»

Налази се у центру Књажевца и некада је располагао са 66 кревета, кафаном, рестораном и летњом баштом. Након приватизације, нови власник је уложио у реновирање и очекује се да прве госте Хотел прими током 2010. године.

2. Конак «вила Катарина»

"Вила Катарина" се налази на излазу из Књажевца, на путу за Сокобању. Објекат је подигнут још 1933. године, и изграђен је у традиционалном стилу. Вила располаже са 42 лежаја у два апартмана и осамнаест соба. Поседује и велику и малу ресторанску салу. Окружена је природом а има и дечије игралиште и спортске терене за мале спортове.

3. СТУР «Барка»

Конак се налази на излазу из Књажевца у правцу Ниша, на свега 300 м од градског базена. Располаже са 4 апартмана и још 90 лежајева у 37 соба. Поседује две велике ресторанске сале поред којих се налази лепо уређена башта. Конак нуди ловцима могућност чувања ловачких паса у 80 боксова.

4. Дом ученика средњих школа

Дом ученика средњих школа се налази у централној градској зони Књажевца. Објекат је првенствено намењен ђацима који похађају наставу у некој од средњих школа општине, а вишак смештајних капацитета, као и цео објекат у току летњих месеци, могу се користити за различите врсте туризма ниже категорије.

5. Пансион «Мали предах»

Објекат Пансион располаже са 19 соба, четири апартмана и салом капацитета 600 места. Осим квалитетног смештаја гостима нуди разноврсна јела и пића, посебно локалне специјалитете и јела традиционалне кухиње.

6. Пансион «Ана»

Пансион се налази у близини аутобуске и железничке станице. Смештајни капацитети конака су 13 двокреветних и трокреветних соба. Гостима је на располагању и вишенаменска сала са 400 места. Објекат поседује летњу башту са 150 места. У саставу објекта је и поликлиника у којој се према потреби могу добити све врсте специјалистичких прегледа и лабораторијских анализа.

7. Предузеће за угоститељство и услуге конак «Ћирић» Д.О.О

РЈ Милошев конак са преноћиштем

Објекат поседује укупно 14 лежајева. Налази се у центру Књажевца у близини туристичке организације општине Књажевац. Осим квалитетног смештаја гостима нуди разне специјалитете и јела традиционалне кухиње.

8. Планинарски дом «Бабин зуб»

Планинарски дом на Бабином зубу је објекат површине 870 m² и располаже са 72 лежајева. Изграђен је још 1952. године као објекат за потребе планинара, скијаша и љубитеља природе. Објекат располаже собама са 2 до 12 лежајева, апартманима, трпезаријом, помоћним просторијама... Објекат је ниже категорије и уз то захтева значајна инвестициона улагања, међутим претпоставка је да обзиром на локацију дома (врх Бабиног зуба, близина ски стаза) улагања могу бити економски оправдана.

9. Епстурс хотел «Бабин зуб».

Хотел «Епстурс» на Бабином зубу је по комфору, години изградње и локацији најексклузивнији смештајни капацитет на територији општине Књажевац. Капацитет објекта је 60 лежајева. Опремљен је као планински хотел. Располаже кухињом са трпезаријом, летњом терасом са које се пружа предиван поглед на амбијент Старе планине и другим пратећим објектима.

10. Смештај у сеоским домаћинствима

На територији општине Књажевац има 230 категорисаних лежајева у сеоским срединама. Смештајних капацитета има у следећим селима: Вртовац, Балта Бериловац, Црни Врх, Равно Бучје, Иново, Јаковац, Горња Соколовица, Влашко Поље, Бучје, Зубетинац, Стогазовац и Жлне.

11. Смештајни угоститељски објекти у околини Књажевца

У местима надамак Старе планине налази се још неколико смештајних угоститељских објеката. То су:

Конак „Талисман“ у Кални;

Конак „Мездреја“;

Конак „Ждрма“ у Црном Врху;

Конак „Седла“ у Ћуштици;

Школа у Ћуштици.

2.7.2. Најважнији забавни садржаји

Базен "Бањица" је спортско–рекреативни центар који се налази на 5 километара од Књажевца. Комплекс базена чине отворени олимпијски базен са термалном водом температуре 28,6°C и дечији базен. У оквиру центра се налази башта са око 120 места, паркинг простор и терени за мале спортове.

„Бараница“ је излетиште које се налази на 5 km од Књажевца поред пута Књажевац – Бабин зуб. Ресторан је постављен на стенама изнад саме реке. У близини објекта је изграђена брана, која је у функцији. У току је израда плана детаљне регулације излетничког места "Бараница", где се, поред постојећих објеката предвиђа изградња објеката за спорт и рекреацију.

2.7.3. Културно-историјски садржаји и вредности

Трагови живота на територији општине Књажевац су присутни још из периода праисторије о чему сведоче бројни археолошки налази на Бараници, Шкодрином пољу, Дубрави, као и цртеж коњаника у Габровници.

2.7.3.1. Завичајни музеј

О прошлости Књажевца, културном и привредном развоју, говоре богате збирке у Завичајном музеју и Музеју града Књажевца. У саставу Завичајног музеја се налазе Музеј града, архео–етно парк у селу Равни и антички локалитет *Timacum Minus*.

Музеј града Књажевца налази се у кући Аце Станојевића која је подигнута 1910. године и представља споменик културе. Изложени предмети су пре свега предмети породице Станојевић, док је део експоната добијен на поклон од старих књажевачких породица. У доњој етажи, у галеријском простору одржавају се различити музејски садржаји, књижевне и музичке вечери, различита предавања итд.

Удружење за неговање традиције „Извор“ је основано 2005. године и бави се израдом сувенира, неговањем традиционалне кухиње, народним говором, појањем, обуком младих у духу препознавања и очувања традиције, као и хуманитарним, радом. Удружење данас броји 90 чланова, заједно са истуреним одељењем у Ћуштици. Чланови су разних професија: домаћице, радници, учитељи, професори, банкари, лекари, ученици и други. Подјенано су заступљене жене и мушкарци. Удружење има своју Скупштину, Управни и Надзорни одбор.

Архео–етно парк се налази у селу Равна на око 8 km северно од Књажевца, у дворишту сеоске школе која је и сама споменик културе. У склопу парка се налази истраживачка станица, лапидаријум са изложеним римским каменим споменицима који су пронађени приликом археолошких истраживања и етно–парк у којем је реконструисано сеоско домаћинство са краја XIX и почетка XX века са циљем да се презентује и негује традиционално градитељство краја.

Timacum Minus је локалитет из римског периода и представља најстарије познато војно утврђење у тимочној области. Налази се у близини села Равна. Претпоставља се да је утврђење и пратеће насеље из периода I-VI века наше ере. У простору некадашњег утврђења су пронађени остаци различитих грађевина, док су у близини утврђења пронађени остаци цивилног насеља. На

оближњим падинама се налазе остаци две римске некрополе са бројним и разноврсним налазима и гробним прилозима. На обали Белог Тимока, такође у непосредној близини остатака тврђаве, откривено је римско купатило. Археолошки материјал са овог локалитета је већим делом смештен у Завичајном музеју Књажевца као и у архео–етно парку у чијем склопу је формиран лапидаријум.

2.7.3.2. Цркве и споменици

Црква Св. Богородице у Доњој Каменици је подигнута у XIV веку. Саграђена је на левој, уздигнутој обали Трговишког Тимока, на око 15 km од Књажевца. У неколико наврата је рађена конзервација и рестаурација тако да је живопис већим делом очуван. Дела изузетне уметничке вредности представљају композиција ктитора са породицом, Богородице из Благовести, као и ликови светих ратника, Теодора Тирона и Теодора Стратилата у припрати јужно од врата.

Црква Света Тројица у манастиру у Горњој Каменици је задужбина српског деспота Лазара, најмлађег сина Ђурђа Бранковића, како сведочи натпис из 1454. године. Црква се налази између Доње и Горње Каменице на око 17 km од Књажевца. Живопис је готово у целини уништен, а сачувано је само неколико фрагмената фресака и то у кубету и припрати ("Страшни суд") који припадају обнови из прве половине 19. века.

2.7.4. Манифестације

Обичаји, архитектура, градитељство, кулинарство и фолклорно богатство региона су разлог да се промовише богата традиција књажевачког краја. У том циљу, као и у циљу развоја туризма, али и ревитализације остарелих села у Књажевцу се одржавају туристичко–културне манифестације од којих су најважније:

Фестивал културе младих Србије

Манифестација се традиционално одржава од 1962. године, а од 1972. године се одржава под садашњим именом. Манифестација се одржава почетком јула и траје 5-7 дана. Фестивал је првенствено смотра младих стваралаца у музици, поезији, позоришној игри и уметничкој фотографији. У протекле четири деценије кроз овај Фестивал је око 50.000 младих стваралаца представило своја уметничка остварења.

Сабор на Кадибогазу

У селима Ново Корито у Србији и Салаш у Бугарској се викендом, око 19. јула, одржава манифестација на којој се приказује народно и културно стравалаштво и привредна понуда насеља са обе стране државне границе.

Сајам вина

Сајам се организује крајем фебруара и на њему излажу произвођачи вина из Књажевца и околине, али и гости из земље и иностранства. Поред изузетних вина посетиоци овог сајма могу пробати разне врсте сирева са овог подручја и сухомеснате производе.

Ђурђевдански сусрети - "Молитва под Миџором"

Манифестација почиње у селу Вртовац где се одвија најзначајнији чин колективног обреда, а то је клање црног мушког јагњета украшеног венцем и упаљеном свећом на рогу, кога народ Буџака зове *молитва*. Наставак манифестације је у селу Балта Бериловац. На ливадама Тимока у близини школе, ревијално наступају познати певачи етно музике и изворне вокалне групе. Поред забавних и спортских чобанских игрија, одвија се и такмичење мештана у припремању старих јела. Бира се најукуснији сир и надалеко познат специјалитет *белмуж*.

Панаџур

На Велику Госпојину, 28. августа сваке године се у селу Јаловик Извору одржава сабор народне изворне музике.

3. Индикатори руралног развоја

Индикатори руралног развоја дефинишу подручје које повезује рурални развој, економију, заштиту животне средине и друштвене показатеље. Коришћени индикатори, такође, имају улогу у профилисању стања руралних подручја и стању руралног сектора у општини. Примарна улога индикатора је помоћ у праћењу и извештавању о току и напретку у имплементацији стратегије руралног развоја.

Индикатор 1. Број становника у градској и сеоским срединама

Насеље	Становника
Књажевац	37.172
Градска	19.351
Остала	17.821

- извор података ОУ Књажевац

У општини Књажевац већи проценат становништва живи у градској средини. Разлог постојећег стања су снажне миграције из сеоских средина у општини у последњих пар деценија

Индикатор 2. Густина насељености

Опис	Број становника (попис 2002.)	Површина у km ²	Густина насељености у 2002. – становника/km ²
Република Србија	7498001	88361	84.85
Књажевац	37172	1202	30,93

Извор података - Статистички годишњак "Општине у Србији", 2004. Године

Књажевац се карактерише знатно мањом густином насељености у односу на просек Републике Србије.

Индикатор 3. Број регистрованих пољопривредних газдинстава

2008.	2009.
3.088	3.369

* Извор података: Министарство финансија, Управа за трезор

У општини се налази значајан број регистрованих пољопривредних газдинстава, што указује на потребу помоћи у даљем развоју пољопривреде.

Индикатор 4. Структура земљишта – Однос пољопривредног и шумског земљишта

Земљиште	Република Србија	Општина Књажевац
Пољопривредно, ha	5.052.957	69.202
Шумско, ha	1.984.513	43.243
Пољопривредно, %	71,80	57,57
Шумско, %	28,20	35,97

* Извор података: Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008.

Књажевац има донекле различиту структуру земљишта у односу на просек Републике Србије, што се огледа у значајно већем уделу шума у структури земљишта у општини Књажевац. С друге

стране, Књажевац има сличан однос пољопривредног и шумског земљишта као и остале општине Зајечарског округа.

Индикатор 5. Структура пољопривредног земљишта

Ораничне површине, ha				Воћњац и	Виноград и	Ливад е	Пашњац и	Укупно
Ораниц е, укупно	Жито	Крмно биље	Повртарств о					
29.264	10.437	8.929	2.840	2.294	1.323	14.465	21.855	69.202

* Извор података: Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008.

Преко 50% пољопривредног земљишта у општини представљају ливадске и пашњачке површине што указује на значајне потенцијале за развој сточарства.

Са 29.264 ha ораничних површина општина располаже потенцијалима за развој интензивне пољопривредне производње, као и развој различитих типова пољопривредне производње.

Индикатор 6. Структура сетвених површина

План јесење сетве 2009	
Култура	ha
Пшеница	2780
Јечам	170
Раж	85
Тритикале	45
Поврће	18
Крмно биље	50
План пролећне сетве 2010	
Јара пшеница	10
Јари јечам	120
Овас	180
Кукуруз	3100
Поврће	2520
Крмно биље	3850

Доминантна биљна култура у пролећној сетви је кукуруз и крмно биље, а у јесењој пшеница.

Индикатор 7. Бројно стање стоке

Говеда, укупно	Крава и стеоних јуница	Свиња, укупно	Крмача	Оваца, укупно	Оваца и двиски	Живине
6.838	5.274	10.300	1.904	18.328	14.265	72.278

* Извор података: Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008.

Сточни фонд у општини Књажевац се смањује у протеклих тридесет година. У поређењу са Зајечарским округом и просеком РС, у општини је нешто развијенија овчарска производња. Број

грла стоке је мали у односу на огромне природне потенцијале који постоје у општини. Највећи потенцијал за сточарство је напуштени планински део општине.

Индикатор 8. Шуме - Површина пошумљеног земљишта и посечено дрвне масе

Опис	Пошумљено, ha				Посечена дрвна маса			
	У шуми		Изван шуме		Укупно, m ³		Техничко дрво, %	
	Лишћари	Четинари	Лишћари	Четинари	Лишћари	Четинари	Лишћари	Четинари
Република Србија	744	384	8.448	899	2.027.651	218.857	33	82
Општина Књажевац	-	-	12,73	58,93	23.344	321	19	81

* Извор података: Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008.

У општини се у значајној мери искориштавају шумски ресурси.

Индикатор 9. Удео заштићеног, напуштеног и загађеног земљишта

Заштићене области		
	ha	%
Република Србија	534232	6,5
Општина Књажевац	57.97	49%
Напуштено и загађено земљиште		
Република Србија	-	-
Општина Књажевац	-	-

* Извор података: Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008.

Наведена површина заштићених области припада парку природе Стара Планина. Не постоје подаци о површинама које се могу подвести као напуштене и загађене области у општини Књажевац.

Индикатор 10. Квалитет површинских вода

Квалитет површинских вода се спорадично испитује. Последња испитивања су вршена на реци Сврљишки Тимок, и то у три наврата током 2007. године. Испитивање је вршено на профилу улива и испод улива отпадних вода ЈКП „Стандард“ Књажевац. Испитивања су показала да вода није одговарала стандардима класе.

Количина отпадних вода која се испушта у речни ток без пречишћавања износила је:

2005. – 1.211.673 m³,

2006. – 1.243.708 m³
2007. – 1.025.950 m³

Наведени подаци указују да је неопходна изградња система за пречишћавање отпадних вода.

Индикатор 11. Број дана са лошим квалитетом ваздуха

Територија општине Књажевац може се сврстати у подручје које нема већих ограничења у погледу квалитета ваздуха. Већи садржај чађи и сумпор – диоксида забележен је углавном у току зимских месеци и резултат је сагоревања продуката ложења или радом индустријских постројења. Поред тога, интензивније загађење у општини Књажевац је резултат појачаног транспорта и присуства нелегалних депонија које немају статус санитарних.

Индикатор 12. Степен развијености општине

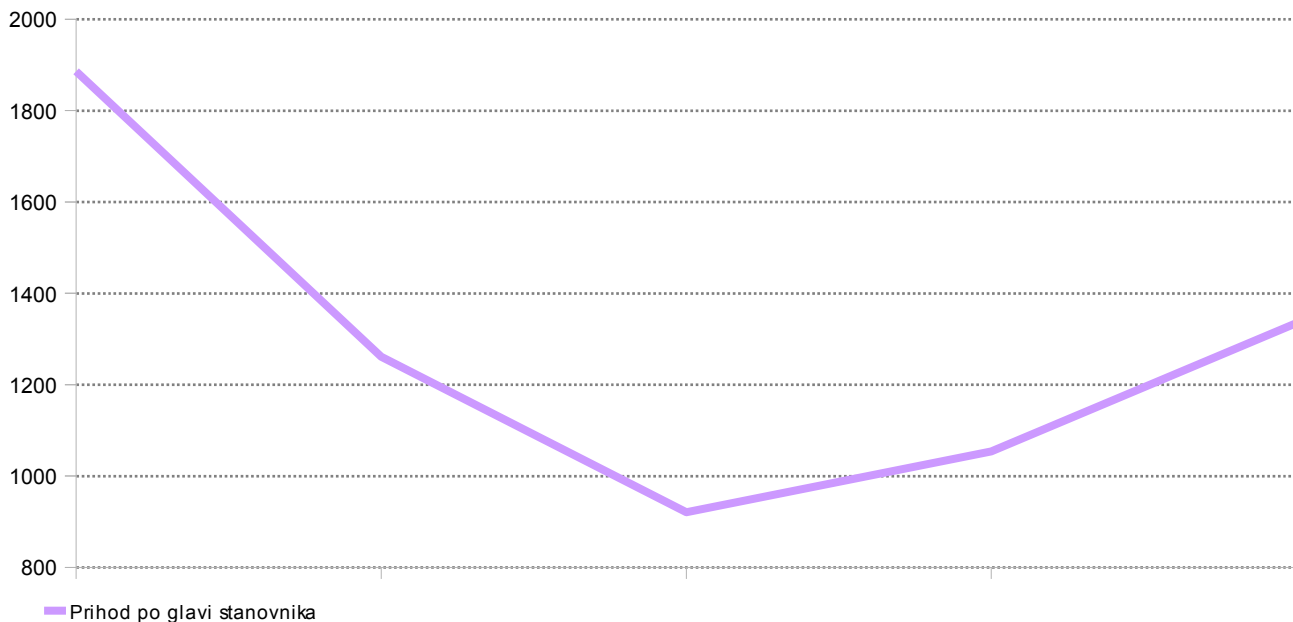
Општина Књажевац се налази у четвртој категорији општине по степену развијености. У овој групи су општине чији је степен развијености у распону испод 60% републичког просека, односно општине које се сврставају у категорију неразвијених.

Извор података – Уредба о критеријумима и показатељима за утврђивање степена развијености јединица локалне самоуправе РС са списком јединица локалних самоуправа разврстаних у групе, Службени гласник РС, број 120/09.

Индикатор 13. Фискални капацитет општине

ОПИС	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
Укупно остварење фискалних облика изворних прихода (у 000 РСД)	68.626.000	45.097.000	32.303.000	36.212.000	44.995.000
Приход по глави становника (1/2)	1.886,78	1.261.66	921.71	1.054.36	1.335.75

* Извор података: Одељење за буџет и финансије општинске управе Књажевац



Највећи износ буџетских прихода по глави становника је остварен 2003. године, и износио је 1886,78 РСД.

У 2004. и 2005. години се износ буџетских прихода по глави становника смањивао, и у 2005. години је износио свега 921,71 РСД.

У 2006. и 2007. години се бележи повећање буџетских прихода по глави становника.

У поређењу се другим општинама Србије износ буџетских прихода по глави становника општине је изузетно низак.

Индикатор 14. Општинска помоћ развоју пољопривреде

Општина Књажевац је за 2009. годину издвојила 3.300.000 РСД за развој пољопривреде. Од тога: 1.500.000 за кредитирање пољопривредне производње, 1.500.000 за субвенције и 300.000 за текуће трошкове, уговоре о делу и др.

Извор података: Општинска Управа, Књажевац, 2008. година

Индикатор 15. Локацијски коефицијент запошљавања

Делатност	Република Србија	Општина Књажевац
Запослени	1.432.851	5.975
Прерађивачка индустрија	391.897	2.856
Здравство и социјални рад	157.080	629
Трговина на велико и мало	196.216	565
Образовање	129.421	453
Пољопривреда	54.090	344

Извор података: Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008.

У општини има релативно мали број запослених. Доминантан сектор запошљавања је прерађивачка индустрија у којој је запослено 2.856 становника.

Релативно висок удео представљају запослени у буџетским службама попут здравства и

социјалног рада као и образовања.

Структура запослености је значајно различита у односу на просек Републике, с обзиром да је у општини удео запослених у прерађивачкој индустрији значајно већи у односу на просек РС, као и на чињеницу да је прерађивачка индустрија доминантна у општини Књажевац.

Индикатор 16. Просечна зарада без пореза и доприноса

Просечна бруто зарада у РСД	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Република Србија	11.500	14.108	17.443	21.707	27.759	32.746	31.733
Општина Књажевац	8.115	10.874	13.450	16.028	20.329	18.359	18.977

Извор података: Статистички годишњак „Општине у Србији“, 2008.

Просечна зарада има тренд повећања у периоду 2003-2007. године. Просечна зарада у општини Књажевац је константно нижа у односу на просек РС.

4. Анализа проблема са SWOT анализом

4.1. Анализа проблема

Општина Књажевац је погранична општина која се простире на 1.202 km² (по површини четврта општина у Србији). Књажевац располаже бројним али, нажалост, у највећем броју случајева недовољно искоришћеним потенцијалима. Најважнији природни ресурси општине су свакако пољопривредно земљиште, шумске површине и незагађена животна средина. На огромним ливадским и пашњачким површинама се налази богатство самониклих лековитих и ароматичних биљних и ретких животињских врста. Богатство ловном дивљачи је условило формирање ловишта на око 136.000 ha.

Становништво у сеоским срединама се традиционално бави пољопривредом, а у последње време се јављају газдинства која су се специјализовала или су у процесу специјализације. Основана су најважнија пољопривредна удружења. Развијена је прерађивачка индустрија пољопривредних и прехрамбених производа. Општина активно помаже развој пољопривреде кроз основани Фонд за развој пољопривреде.

Општина располаже значајним ресурсима за производњу енергије коришћењем природних и обновљивих извора енергије (снага ветра, водни потенцијал за мини И микро хидроелектране), а на појединим локацијама постоје неистражена налазишта минералних сировина и рудних богатстава. Свакако да је један, мада потпуно неискоришћен, потенцијал општине и извор термалне воде у Ргошкој Бањици.

Подручје Старе Планине је проглашено парком природе, а мастер план и друга развојна документа предвиђају изградњу једног од највећих ски центара у овом делу Европе на простору Старе планине. Туристички потенцијали се међутим не огледају само у развоју зимског туризма. Пејзаж, конфигурација терена, ловна и природна богатства као и богато културно историјско наслеђе и традиција овог краја омогућавају развој различитих видова туризма током целе године.

Наведени ресурси се, међутим, слабо користе, а туристички потенцијали и инфраструктура су неразвијени, што је условило да општина Књажевац припада категорији неразвијених општина. Рурална подручја општине Књажевац се сусрећу са значајним проблемима који се могу поделити у социолошке, инфраструктурне, производне и организационе.

Основни социолошки проблеми који се јављају у сеоским срединама су миграције, неповољан наталитет и стара пољопривредна домаћинства. Инфраструктурни проблеми су бројни, и знатно су израженији у сеоским срединама где комунална инфраструктура готово да и не постоји. Велика разуђеност села у општини додатно доприноси слабој саобраћајној повезаности сеоских средина са градским центром.

Основни производни проблеми у пољопривреди Књажевца су недостатак и/или застарелост пољопривредне механизације, уситњен посед, напуштене земљишне површине и сточарски објекти, слаб квалитет земљишта, недовољна примена агротехничких мера, недостатак знања, недостатак финансијских средстава за обнављање или проширење производње, немогућност добијања повољних кредита, скуп репроматеријал... Наведени проблеми резултирају у ниским производним резултатима.

На лоше стање пољопривредне производње утиче и лоша пољопривредна инфраструктура. Упркос постојању прерадних капацитета откуп пољопривредних производа није регулисан и организован. Не постоји уговорена пољопривредна производња нити подршка произвођачима током производње. Прерадни капацитети су углавном слабе финансијске моћи. Да би одговорили на све изазове у битно промењеним тржишним условима пољопривредници ће морати да се удружују у јака удружења и задруге и на тај начин повећају своју финансијску и организациону моћ.

Ниво информисаности је на ниском нивоу. Пољопривредна удружења и институције за помоћ пољопривреди су слабо развијене. Не постоји довољно стручног и менаџерског кадра.

На пољопривреду општине значајно утичу и лоши временски услови у последњих неколико година (суше, град...), појава дивљачи која наноси штете усевама, лоша политика цена у области аграра,

отварање тржишта за пољопривредне производе...

Постојећи туристички капацитети су врло скромни, а сеоски туризам није развијен. Недостаје пројектна и планска документација. Финансијска средства нису доступна. Прерадни капацитети који су били носиоци производње су у спором процесу трансформације. Општински буџет је низак. Нема бриге о заштити животне средине.

У наредном периоду је неопходно паралелно радити на економском и друштвеном развоју општине са посебном пажњом на развој руралних подручја. Компаративне предности општине Књажевац условљавају даљи развој пољопривреде и шумарства у руралним подручјима. У пољопривреди се мора радити на развоју сточарства, воћарско-виноградарске производње и повртарства кроз модернизацију и специјализацију производње, укрупњавање земљишног поседа и увођење нових производних технологија. Чисту животну средину треба искористити за отпочињање производње лековитог и ароматичног биља и производњу органски сертифициране хране. Повећање производње морају да прате развијена удружења и задруге, саветодавни и стручни сервис који су у функцији пољопривредних произвођача, као и прерадни капацитети стандардизоване производње, атрактивних производа и извозног програма.

Међутим, потреба диверзификације намеће потребу развоја и других грана у које инвеститори могу да улажу капитал. У процесу диверзификације је, на основу компаративних предности, посебно битно водити рачуна о развоју туризма и сектору услуга. Очекује се даљи развој туристичких капацитета на Старој планини које мора да прати и развој руралног, ловног, спортског, излетничког и др. видова туризма у другим крајевима општине.

За остварење наведених циљева је неопходно створити законске и друге предуслове на националном нивоу. Неопходно је и да ЛСУ својим осмишљеним активностима а посебно Стратегијом руралног развоја подстакне самосталне привредне субјекте да се својим инвестиционим средствима укључе у реализацију развојних програма, а шира друштвена заједница да мере економске политике усклађује са специфичностима локалних руралних подручја и потреба планираних развојних приоритета.

Први корак у том правцу је Закон о пољопривреди и руралном развоју, али се у наредном периоду очекује измена односа према селу на националном нивоу кроз формирање подстицаја намењених останку домаћинстава на селу у неразвијеним регионима, децентрализацију и др.

У овом процесу је неопходно формирање регионалних организација, али и сарадња са постојећим регионалним институцијама и организацијама. Додатно, средства за развој је неопходно обезбедити кроз развој међународне, регионалне и пограничне сарадње, бржи и већи прилив инвестиција, али и боље искоришћавање средстава из националног буџета и предприступних средстава ЕУ у чему значајну улогу може имати и Агенција за развој општине Књажевац.

4.2. SWOT анализа

За анализу тренутне ситуације у општини примењена је SWOT Анализа, којом су идентификоване и детерминисане јаке стране, слабости, могућности и претње окружења.

Снаге	Слабости
<ul style="list-style-type: none">• Географски положај• Велика површина на којој се простире општина• Незагађена животна средина• Постојање основне мреже путне и комуналне инфраструктуре• Пољопривредно земљиште• Ливаде и пашњаци• Шумске површине• Ловишта и богатство ловном дивљачи• Богатство самониклих лековитих и ароматичних биљних врста• Традиција у пољопривредој производњи• Постоје специјализована или газдинства у процесу специјализације пољопривредне производње• Водни потенцијали• Велики енергетски потенцијали• Рудна богатства• Парк природе Стара Планина• Термални извори• Културно историјско наслеђе• Потенцијали за развој туризма• Постојање прерадних капацитета – традиција прерађивачке индустрије• Постоје пољопривредна удружења и подручни центар за развој села• Фонд за развој пољопривреде• Традиционално гостопримство	<ul style="list-style-type: none">• Географски положај• Депопулација и старење становништва у руралним подручјима• Разуђеност села у општини• Слаба саобраћајна повезаност• Неразвијена комунална инфраструктура у сеоским срединама• Нерешен проблем депоновања отпада• Миграције• Неповољан наталитет• Слаба сарадња и некоординираност у помоћи руралним подручјима• Слабо развијене задруге и удружења• Низак ниво пољопривредне производње• Стара и недостајућа механизација• Низак ниво знања пољопривредника• Слаба информисаност пољопривредника• Уситњен посед• Стари и нефункционални објекти у сточарству• Нерегулисан откуп пољопривредних производа• Лоша старосна и кадровска структура становништва• Недостатак квалитетног стручног и менаџерског кадра• Неразвијени туристички капацитети• Непостојање база података• Непостојање пројеката и планске документације

	<ul style="list-style-type: none"> • Слаби прерадни капацитети • Напуштене земљишне површине • Ограничени капацитети за праћење квалитета производа и стандарда безбедности хране
Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> • Парк природе „Стара Планина“ • Развој воћарства и повртарства • Модернизација и специјализација пољопривредне производње • Комасација • Производња и прерада лековитог и ароматичног биља • Увођење нових технологија и производа • Развој туризма • Афирмација ловне привреде • Производња органски сертификоване хране • Децентрализација • Удруживање • Формирање нових прерадних капацитета • Умрежавање и сарадња са регионалним институцијама и организацијама • Придруживање ЕУ • Међународна сарадња • Погранична сарадња • Прилив инвестиција • Коришћење IPA и IPARD средстава • Међународни пројекти и донатори • Повољне кредитне линије за развој 	<ul style="list-style-type: none"> • Политичка нестабилност • Лимитиране финансијске и законодавне могућности локалне самоуправе • Неравномеран економски развој • Ниске и нестабилне цене пољопривредних производа • Нестабилност цена репроматеријала и инпута • Слободно тржиште пољопривредних производа • Конкуренција • Нерешени имовинско-правни односи • Администрација и бирократија • Загађење животне средине • Климатске промене • Ниски степен организације цивилног друштва и локалних иницијатива • Недостатак координације између програма и активности у руралним подручјима • Помоћ државе је недовољна

5. У сусрет визији

Стратешки циљ 1. – Развој сеоских средина

Општина Књажевац нема добро развијену комуналну инфраструктуру и суочава се са озбиљним проблемима везаним за главне инфраструктурне системе. Приоритет у решавању су капитални проблеми везани за градску средину (канализациона мрежа, транзитни саобраћај, отпад, грејање итд). Инфраструктура у сеоским срединама је, међутим, у врло лошем стању, и један је од најважнијих узрока миграција из сеоских средина. Основни проблеми са којима се суочавају сеоске средине су лоша путна инфраструктура, непостојање канализационе мреже, нерегулисано питање одлагања отпада, капацитет електричне енергије је слаб (лоша ниско напонска мрежа), присутни су бројни проблеми у водоснабдевању... Највећи део саобраћајне инфраструктуре је пропао услед дужине употребе и нередовног одржавања. Сама сеоска насеља нису довољно уређена. У овим срединама има излетишта, али она нису комунално опремљена.

Један од предуслова економског развоја и заустављања миграција из сеоских средина је добро развијена инфраструктура и комунална уређеност, због чега развој инфраструктуре у наредном периоду представља један од најважнијих приоритета развоја општине Књажевац. Додатно, развој путне мреже има и значајан регионални аспект, па је потребно разматрати га за шире подручје региона источне Србије.

Највећи број пројеката има за циљ решавање инфраструктурних проблема у градској средини, међутим развој инфраструктуре у сеоским срединама и на Старој планини је такође важан приоритет чији је циљ задржавање становништва у сеоским срединама кроз подизање квалитета живота.

Циљеви развоја инфраструктуре у сеоским срединама у наредном периоду су због тога инфраструктурно и комунално опремање сеоских средина, уређење сеоских средина и заштита човекове околине.

Инфраструктурно и комунално опремање сеоских средина подразумева изградњу нове и подизање квалитета постојеће путне мреже, решавање проблема присутних у водоснабдевању, ширење канализационе мреже, ширење и подизање квалитета електро-мреже, као и развој телекомуникација.

У оквиру развоја сеоских средина се планира уређење сеоских центара, као и уређење значајних локација у сеоским срединама.

Сегмент заштите животне средине у сеоским подручјима првенствено подразумева решавање питања проблема отпада, старање о водотоковима и подизање еколошке свести становништва.

Но, ако сагледамо реално стање, пад наталитета, миграције, односно депопулацију уопште, суочићемо се са гашењем многих села што представља процес који није могуће зауставити. Због тога треба бити реалан у приступу, те ће и ниво даљег развоја инфраструктуре бити селективан од средине до средине.

Општина ће због тога, у циљу развоја инфраструктуре, издвајати значајан ниво средстава у наредном периоду, међутим да би се обезбедила квалитетна инфраструктура и квалитет комуналних услуга уз општинску помоћ, неопходна је помоћ Републике, ефикасна регионална сарадња, као и квалитетно коришћење предприступних средстава.

Стратешки циљ 2. – Развој пољопривреде

Пољопривреда је основна привредна делатност у сеоским срединама, али природни потенцијали подручја нису довољно искоришћени. Становништво у сеоским срединама се традиционално бави пољопривредом, а у последње време се јављају газдинства која су се специјализовала или су у процесу специјализације пољопривредне производње. Пољопривредни произвођачи се међутим сусрећу са низом проблема од којих су најважнији недостатак и застарелост пољопривредне механизације, уситњен посед, напуштене земљишне површине и сточарски објекти, слаб квалитет земљишта, недовољна примена агротехничких мера, недостатак знања, недостатак финансијских средстава за обнављање или проширење производње, немогућност добијања повољних кредита, скуп репроматеријал, ниске откупне цене...

Наведени проблеми резултирају у ниским производним резултатима.

Пољопривредна удружења су основана, док општина има развијен фонд за развој пољопривреде којим жели подстаћи развој пољопривреде. Међутим, постојећа удружења су слаба, а општинска помоћ недовољна. Упркос постојању прерадних капацитета откуп пољопривредних производа није регулисан и организован. Прерадни капацитети су углавном слабе финансијске моћи. Ниво информисаности је на ниском нивоу.

У наредном периоду развој пољопривреде се намеће као приоритет у развоју руралних подручја. У оквиру овог приоритета циљеви развоја су:

- јачање индивидуалних пољопривредних газдинства,
- јачање удружења пољопривредника,
- усмеравање и прилагођавање пољопривредних произвођача тржишним условима, као и правилима и стандардима ЕУ,
- повећање конкурентности,
- усвајање нових знања и технологија
- органска производња и еко храна,.
- повећање пољопривредне производње,
- помоћ пољопривредним произвођачима и стварање ефикасних пољопривредних институција и организација.

У оквиру повећања пољопривредне производње фокус у развоју мора бити на развоју сточарства, воћарско-виноградарске и ратарско-повртарске производње. Такође, циљ је и развијање тзв „алтернативних пољопривредних производњи“ попут пчеларства, организованог сакупљања, али и одгоја лековитог и ароматичног биља, производње органски сертифициване хране и сл. У процесу развоја велика пажња се мора посветити подизању квалитета и стандардизацији као и знатном повећању удела финалних пољопривредних производа.

Предуслов за повећање производње је пружање помоћи пољопривредним произвођачима у усвајању нових знања, обезбеђењу сталног протока информација ка пољопривредним домаћинствима, регулисању питања откупа пољопривредних производа, али и у стварању развијеног система коришћења подстицаја, субвенција, повољних кредитних линија и сл. од стране пољопривредних домаћинстава. Један од кључних видова интервенције државе – субвенције, требало би надоместити и инвестицијама.

Део послова у процесу развоја пољопривреде морају да преузму ефикасне пољопривредне институције и организације. Потребно је обезбедити адекватан систем едукације и стручне помоћи, организовати и олакшати набавку квалитетних инпута по јефтинијим ценама, омогућити обнову застареле механизације и набавку нових машина, подстицати наводњавање итд. Највећи број постојећих проблема и потреба треба да преузму на себе ефикасна и активна удружења пољопривредних произвођача. Потребно је ојачати и помоћи постојећа удружења како би она могла да направе маркетиншки наступ, координирају различите активности у процесу развоја пољопривреде, успоставе сарадњу са Удружењима на нивоу региона и Републике, и створе тржиште за пласман пољопривредних производа. Агенција за развој општине Књажавац у томе може имати важну улогу. Услед тога, у наредном периоду ће се радити на формирању нових и јачању постојећих пољопривредних удружења, али и јачању свих субјеката који се баве пољопривредом. Део активности у развоју пољопривреде је могуће успоставити само на регионалном нивоу услед чега је неопходно успоставити регионалну сарадњу у процесу развоја пољопривреде.

За наведене активности потребно је повећати део општинског буџета намењеног пољопривреди и проширити обим активности које општина помаже. Да би се обезбедио развој пољопривредне производње неопходно је поред постојећих буџетских средстава намењених пољопривреди, конкурисати и за различите подстицаје, субвенције и пројекте који се могу добити са републичког нивоа или од стране предприступних фондова. Такође, снажним промотивним активностима треба подстаћи долазак потенцијалних инвеститора и инвестиција.

Стратешки циљ 3 – Развој туризма

Свакако да је један од најважнијих економских приоритета развоја Књажевца квалитетно и потпуно искоришћавање туристичких потенцијала Старе планине којима би се активирали капацитети целог пограничног подручја. У коришћењу развојних потенцијала Старе планине посебно ће се водити рачуна о предностима, али и ограничењима, које ово подручје има као прекогранично заштићено природно добро, поштујући режиме и захтеве заштите природних вредности и реткости и животне средине.

Остваривање пројеката развоја туризма засновано је на природним и антропогеним вредностима подручја, али и на привредним, социјалним, економским, демографским, културним и другим вредностима општине и ширег окружења. Подручје општине поседује посебне вредности и предности за развој: планинског, спортско-рекреативног, ловног, сеоског, културно-манифестационог, бањског, речног, излетничког, еко и етно туризма.

Посебну вредност представља подручје Старе Планине које је проглашено парком природе. Мастер план и друга развојна документа предвиђају изградњу једног од највећих ски центара у овом делу Европе на простору Старе планине. Разноврстан рељеф, од питомих долина до подножја највишег врха - Миџора (2169 m), умерено-континентална клима, термални извори, брзи планински потоци и речице, шумски комплекси који се смеђују са воћњацима, виноградима и ораницама, разноврстан биљни и животињски свет, чине ово подручје изузетно атрактивним за сеоски, али и друге видове туризма који могу да обезбеђују приходе општини током целе године.

Наведени ресурси се, међутим, слабо користе, а туристички потенцијали и инфраструктура су неразвијени, што је и условило да општина Књажевац припада категорији неразвијених општина.

Испуњавање овог приоритета мора да прати развој других видова туризма, развој сектора услуга, као и развој туристичких потенцијала и садржаја у другим деловима општине. Туристички развој Старе планине треба да омогући многим насељима и домаћинствима нове могућности за привредни и укупни развој, што се пре свега односи на производне и услужне активности намењене снабдевању туристичких и угоститељских капацитета. Са реализацијом постојећих програма за развој туризма на Старој планини упослило би се становништво и самим тим смањила миграција. Осим Старе Планине као други приоритет за развој туризма је и Ргошка Бањица термално извориште у које до сада нису улагана средства које по значају ово извориште заслужује. Изузетно је значајно што за ове туристичке капацитете већ постоје одговарајући планови и програми који су врло квалитетно урађени.

Стратешки циљ 4 – Диверзификација активности у сеоским срединама уз одрживо коришћење природних ресурса

Књажевац припада групи неразвијених општина. Економску ситуацију карактерише лоша приватизација, споро реструктурирање предузећа, незнатан прилив инвестиција, недостатак финансијских средстава, недовољна искоришћеност постојећих капацитета, слабо развијен сектор малих и средњих предузећа итд. што условљава високу незапосленост, низак животни стандард и снажне миграције. Миграцијама су највише погођене сеоске средине.

Са друге стране Књажевац располаже бројним али у највећем броју случајева недовољно искоришћеним потенцијалима. Уз пољопривредно земљиште, најважнији природни ресурси су шумске површине, незагађена животна средина, богатство самониклих лековитих и ароматичних биљних и ретких животињских врста. Богатство ловном дивљачи је условило формирање неколико ловишта која се простиру на око 136.000 ha површине. Општина располаже значајним ресурсима за производњу енергије коришћењем природних и обновљивих извора енергије (снага ветра, водни потенцијал за мини хидроелектране), а на појединим локацијама постоје неистражена налазишта минералних сировина и рудних богатстава. Свакако да је један, мада потпуно неискоришћен, потенцијал општине и извор термалне воде у Ргошкој Бањици.

У наредном периоду је један од приоритета економског развоја диверзификација и развој привредних активности, посебно на селу. Економски развој у наредном периоду се мора заснивати на компаративним предностима које општина има, а које се скоро искључиво налазе у руралним подручјима општине.

Општина Књажевац је богата водним ресурсима и има највећи број мини централа од свих општина у Србији. Књажевац има велики енергетски потенцијал, нарочито када је у питању коришћење енергије ветра јер је подручје Старе планине процењено као велики потенцијал. Тенденција у наредном периоду ће бити коришћење обновљивих извора енергије тако да се очекује значајан прилив инвестиција у производњу енергије засновану на искоришћавању обновљивих извора енергије – ветра и воде.

Веома важну улогу у економском развоју руралних подручја Књажевца у наредном периоду има Република Србија од које се очекује да настави са процесом развоја парка природе Старе планине. Такође, очекује се значајнији прилив инвестиција које треба да подстакну економски развој и запосленост. Општина ће, са своје стране, у наредном периоду покушати да створи пословни амбијент неопходан за прилив домаћих и страних инвестиција. У том циљу ће се посебан значај придавати руралним подручјима општине. Међутим економски развој се не може одвијати независно од осталих због чега је неопходно да се успоставља и јача сарадња са другим општинама, како у Републици, тако и кроз прекограничну сарадњу са Бугарском, али и у осталим државама.

6. Развојни приоритети

6.1. Развој сеоских средина

Општи циљеви	Најважнији програми	Ниво значаја и имплементације
1.1. Инфраструктурно и комунално опремање села	1.1.1. Изградња нове и подизање квалитета садашње саобраћајне инфраструктуре 1.1.2. Решавање проблема водоснабдевања 1.1.3. Ширење канализационе мреже 1.1.4. Ширење и подизање квалитета електро мреже 1.1.5. Развој телекомуникационе мреже	
1.2. Уређење сеоских средина	1.2.1. Уређење сеоских центара 1.2.2. Регулисан проблем одлагања отпада	
1.3. Очување животне средине	1.3.1. Брига о стању животне средине 1.3.2. Подизање нивоа еколошке свести становништва	
1.4. Смањење депопулације	1.4.1. Програми подршке порасту наталитета 1.4.2. Јачање социјалних услуга 1.4.3. Повећање квалитета здравствених услуга 1.4.4. Јачање улога МЗ 1.4.5. Програми подршке за децу и младе из руралних области	

6.2. Развој пољопривреде

Општи циљеви	Најважнији програми	Ниво значаја и имплементације
2.1. Повећање пољопривредне производње	2.1.1. Програм развоја сточарства 2.1.2. Програм развоја биљне производње 2.1.3. Програм развоја алтернативне пољопривредне производње на бази компаративних предности 2.1.4. Подизање квалитета пољопривредних производа	
2.2. Помоћ пољопривредним произвођачима	2.2.1. Развијен систем едукације пољопривредних произвођача 2.2.2. Развијен систем информисања произвођача 2.2.3. Развијен систем подстицаја и инвестиција	
2.3. Стварање ефикасних пољопривредних институција и организација	2.3.1. Удруживање 2.3.2. Регионална сарадња 2.3.3. Институционално јачање организација које се баве пољопривредом	

6.3. Развој туризма

Општи циљеви	Најважнији програми	Ниво значаја и имплементације
3.1. Развој туризма и туристичких садржаја	3.1.1. Подизање капацитета у области туризма 3.1.2. Повећање туристичког промета и потрошње 3.1.3. Учешће у регионалном туристичком производу	
3.2. Развој парка природе Стара Планина	3.2.1. Изградња капиталних туристичких објеката и инфраструктуре 3.2.2. Израда туристичких програма 3.2.3. Валоризација биљног и животињског богатства Старе планине	
3.3. Развој туристичких потенцијала Бањице	3.3.1. Дефинисање потенцијала геотермалне воде на Бањици 3.3.2. Добијање експлоатационог права 3.3.3. Уређење правно имовинских односа	

6.4. Диверзификација активности у сеоским срединама уз одрживо коришћење природних ресурса

Општи циљеви	Најважнији програми	Ниво значаја и имплементације
4.1. Подстицај развоју привредних и услужних делатности на селу на бази компаративних предности	4.1.1. Институционална подршка за спровођење развоја привредних и услужних делатности у сеоским срединама 4.1.2. Развој ловне привреде	
4.2. Употреба обновљивих извора енергије	4.2.1. Стварање предуслова за инвестирање у производњу енергије из обновљивих извора енергије 4.2.2. Промоција потенцијала општине у погледу коришћења обновљивих извора енергије у циљу подизања инвестиција	

7. Акциони план

Иако је Стратегија усмерена на временски оквир од 10 година, акциони план се односи на првих пет година имплементације. Након првих пет година, акциони план би требало ревидирати и сачинити нови за наредних пет година.

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
Приоритет 1. – Развој сеоских средина						
Општи циљ – 1.1. Инфраструктурно и комунално опремање села						
1.1.1.	Изградња нове и подизање квалитета садашње саобраћајне инфраструктуре	Рехабилитација постојеће и изградња нове путне мреже	Општина Књажевац Дирекција за путеве Надлежно Министарство	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ Вредност – 1 милион Еура	Дужина изграђених локалних путева Дужина реконструисаних локалних путева Дужина реконструисаних и изграђених регионалних путева
		Квалитетно одржавање локалне путне мреже	Општина Књажевац Дирекција за путеве	2010-2014	Општина Књажевац	Дужина одржаваних путева/година
		Поправка некатегорисаних пољских путева	Општина Књажевац Дирекција за путеве	2010-2014	Општина Књажевац	Дужина одржаваних путева/година
1.1.2.	Решавање проблема водоснабдевања	Израда пројектне документације и реализација реконструкције магистралног цевовода "Сињи вир-Јаз"	Општина Књажевац Надлежно Министарство ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ	Урађена пројектна документација Магистрални цевовод Сињи Вир – Јаз је реконструисан
		Опремање и израда заштитне зоне на водозахвату "Сињи вир"	Општина Књажевац Надлежно Министарство ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ	Магистрални цевовод је опремљен Урађена заштитна зона
		Прикључење на водоводну мрежу насеља која се налазе на траси система "Сињи вир",	Општина Књажевац ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ МЗ	Број домаћинстава која су прикључена на водоводну мрежу на траси система „Сињи Вир“

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Реконструкција постојеће водоводне мреже у сеоским подручјима	Општина Књажевац Надлежно Министарство МЗ ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ	Дужина реконструисане водоводне мреже/година
		Изградња нове водоводне мреже у сеоским подручјима	Општина Књажевац Надлежно Министарство МЗ ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ Самодопринос	Изграђено водоводне мреже/година
		Обезбеђивање здраве и квалитетне воде за пиће у сеоским насељима	Општина Књажевац ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ Самодопринос	Извештаји о квалитету воде за пиће у сеоским насељима
		Подизање квалитета управљања у сеоским водоводима	Општина Књажевац Надлежно Министарство МЗ Агенција за развој општине Књажевац ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ	% смањења губитака у водоводној мрежи/година
1.1.3.	Ширење канализационе мреже	Ширење канализационе мреже	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП ЈП Развој ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП Предприступ на средства ЕУ	Број нових прикључака/година
		Развој канализационе мреже на територији Калне	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП МЗ Кална	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП Предприступ на средства ЕУ	Број нових прикључака/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Развој канализационе мреже у приградским насељима	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП ЈКП Стандард МЗ	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП Предприступ на средства ЕУ	Број нових прикључака/година
		Изградња канализационе мреже у насељима која представљају потенцијални ризик за угрожавање изворишта водоснабдевања	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП Предприступ на средства ЕУ	Број нових прикључака/година
		Решавање проблема отпадних вода	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП Агенција за развој општине Књажевац ЈКП Стандард	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство НИП Предприступ на средства ЕУ	Количина прерађене отпадне воде/година
1.1.4.	Ширење и подизање квалитета електро мреже	Реконструкција постојеће и изградња нове електро мреже	Електропривреда Србије Општина Књажевац Министарство за енергетику	2010-2014	Електропривреда Србије Општина Књажевац Министарство за енергетику	Дужина реконструисане електро мреже Дужина изграђене електро мреже
		Повећање сигурности у напајању електричном енергијом	Електропривреда Србије Општина Књажевац	2010-2014	Електропривреда Србије Општина Књажевац Министарство за енергетику	Дужина реконструисане електро мреже
1.1.5.	Развој телекомуникационе мреже	Реконструкција постојеће и изградња нове телекомуникационе мреже - унапређење ПТТ саобраћаја заменом капацитета централа, пре свега на сеоском подручју, као и увођење нових дигиталних централа,	Телеком Србија Општина Књажевац Надлежно Министарство	2010-2014	Телеком Србије Општина Књажевац Министарство за енергетику	Дужина реконструисане телекомуникационе мреже Дужина изграђене телекомуникационе мреже
Општи циљ-1.2. Уређење сеоских средина						

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
1.2.1.	Уређење сеоских центара	Израда планских и просторних докумената	Општина Књажевац Агенција за просторно планирање Надлежно Министарство Агенција за развој општине Књажевац МЗ	2010-2013	Општина Књажевац Надлежно Министарство	Број урађених и усвојених просторних и планских докумената
		Акције уређења сеоских центара	Општина Књажевац ЈП Развој МЗ Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МЗ Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ Донације	Број уређених сеоских центара/година
		Асфалтирање сеоских улица	Општина Књажевац ЈП Развој МЗ	2010-2012	Општина Књажевац МЗ Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ Донације	Број и дужина асфалтираних сеоских улица/година
		Постављање нове и редовно одржавање постојеће јавне расвете	Општина Књажевац ЈП Развој МЗ	2010-2012	Општина Књажевац МЗ	Постављено нове јавне расвете у сеоским срединама/година Одржавано јавне расвете/година
		Подизање нових или уређење постојећих спортских, културних, образовних и здравствених објеката у сеоским срединама	Општина Књажевац ЈП Развој Агенција за развој општине Књажевац МЗ	2010-2014	Општина Књажевац МЗ Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Број подигнутих или обновљених друштвених објеката у сеоским срединама/година
		Програм адаптације, реконструкције, уређења и коришћења јавних зграда	Општина Књажевац ЈП Развој Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МЗ Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Број уређених јавних зграда у сеоским подручјима Број јавних зграда у сеоским подручјима које су у функцији

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
1.2.2.	Регулисан проблем одлагања отпада	Изградња регионалне депоније	МЗЖСПП РАРИС Агенција за просторно планирање Општине из региона	2010-2013	МЗЖСПП Општине из региона Предприступ на средства ЕУ Вредност – 15 милиона Еура	Изграђена и функционална регионална депонија
		Пројектовање и реализација санације постојећег градског сметлишта на обали Тимока и његово затварање са рекултивацијом земљишта и одређивањем нове намене простора	МЗЖСПП Општина Књажевац ЈП Развој Агенција за развој општине Књажевац	2010-2013	МЗЖСПП Општина Књажевац Вредност – 300.000 Еура	Санирана и рекултивисана постојећа депонија
		Изградња трансфер станице - Студија истраживања, избор локације, изградња и уређење контролисаних санитарне депоније за потребе Општине	МЗЖСПП РАРИС Агенција за просторно планирање Општина Књажевац ЈП Развој	2010-2013	МЗЖСПП Општина Књажевац Предприступ на средства ЕУ Вредност – 2 милиона Еура	Изграђена и функционална трансфер станица
		Чишћење сеоских средина – потпуно санирање дивљих депонија	МЗЖСПП Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац ЈП Развој ЈКП Стандард	2010-2013	МЗЖСПП Општина Књажевац	Санирани дивље депоније
		Регулисан систем сакупљања отпада из сеоских средина	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац ЈП Развој ЈКП Стандард	2010-2015	Општина Књажевац	Формиран и функционалан систем сакупљање отпада из сеоских средина
Општи циљ-1.3. Очување животне средине						
1.3.1.	Брига о стању животне средине	Изградња система за пречишћавање отпадних вода	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац ЈП Развој ЈКП Стандард	2010-2013	Општина Књажевац НИП Вредност-6 милиона Еура	Изграђен систем за пречишћавање отпадних вода
		Увођење стандарда у велике прерадне капацитете	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина књажевац Надлежна министарства	Велики прерадни капацитети не загађују животну средину

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Успостављен систем функционисања нешкодљивог уклањања сточних лешева	Општина Књажевац Инспекцијске службе Ветеринарске службе	2010-2014	Надлежна министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Успостављен систем функционисања нешкодљивог уклањања сточних лешева
		Регулација Сврљишког Тимока и других водотокова	Општина Књажевац Надлежна Министарства Агенција за развој општине Књажевац ЈП Развој	2010-2013	Општина Књажевац Надлежна министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Км регулисаних водотокова
		Одржавање чистоће (смањење загађења) Сврљишког Тимока и других водотока	Општина Књажевац Инспекцијске службе ЈП Развој	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Квалитет воде у површинским водама
		Израда катастра загађивача	Општина Књажевац Инспекцијске службе Надлежно министарство	2010-2012	Општина Књажевац Надлежна министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Урађен катастар загађивача
		Мониторинг стања животне средине	Општина Књажевац Завод за јавно здравље Надлежно министарство	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Успостављен стални систем мерења параметара квалитета животне средине
1.3.2.	Подизање нивоа еколошке свести	Едукација и образовање становништва, деце, запослених у јавним институцијама и привредним субјектима	Општина Књажевац Удружења грађана Релевантне стручне организације	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Број одржаних едукативних акција/година Број учесника на едукативном акцијама/година
		Организовање еколошких акција	Општина Књажевац Удружења грађана МЗ Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Број организованих еколошких акција/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
Општи циљ - 1.4. Смањење депопулације						
1.4.1.	Програми подршке порасту наталитета	Организовање предавања за младе, младе брачне парове о значају обнављања популације и заустављању пада наталитета	Фондација за повећање наталитета Здравствени центар	2010-2020	Општина Књажевац Надлежна министарства	Број одржаних трибина
		Финансијска помоћ младим брачним паровима у руралним срединама са циљем повећања наталитета	Фондација за повећање наталитета Надлежна министарства	2010-2020	Општина Књажевац Надлежна министарства	Број корисника
1.4.2.	Јачање социјалних услуга	Проширење сервиса услуга помоћ у кући у руралним областима	Општина Књажевац Геронтолошки центар Центар за социјални рад НВО	2010-2012	Општина Књажевац Надлежна министарства Здравствени центар Донације	Број корисника
1.4.3.	Повећање квалитета здравствених услуга	Опремање и активирање амбуланти у већим селима	Општина Књажевац Здравствени центар МЗ	2010-2012	Општина Књажевац Надлежна министарства Здравствени центар	Број амбуланти у сеоским срединама
		Путујућа амбуланта	Општина Књажевац Здравствени центар МЗ	2010-2013	Општина Књажевац Надлежна министарства Здравствени центар	Адаптирано возило за потребе путујуће амбулante
1.4.4.	Јачање улога МЗ	Едукација	Општина Књажевац Удружења грађана МЗ Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац	Број одржаних едукација
		Инфраструктурно опремање заједничких просторија	Општина Књажевац МЗ	2010-2015	Општина Књажевац МЗ Донације	Број опремљених просторија
1.4.5.	Програми подршке за децу и младе из руралних области	Утврђивање приоритета, потреба младих у руралним срединама	Општина Књажевац Канцеларија за младе Релевантне стручне организације Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина Књажевац Надлежна министарства Предприступ на средства ЕУ Донације	Утврђени приоритети

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Активирање путујућег вртића	Општина Књажевац Предшколска установа Основне школе	2010-2013	Општина Књажевац Надлежна министарства Донације	Путујући вртић
		Адаптација и уређење школа и спортских игралишта у руралним срединама	Општина Књажевац Основне школе МЗ	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна министарства Донације	Број уређених објеката

Приоритет 2. – Развој пољопривреде

Општи циљ - 2.1. Повећање пољопривредне производње

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
2.2.1.	Програм развоја сточарства	Повећање сточног фонда	Општина Књажевац Пољопривредни и произвођачи Удружења Стручне службе	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Сточни фонд општине/година
		Подизање квалитета производње	Општина Књажевац Пољопривредни и произвођачи Стручне службе	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Годишњи извештај прерадних капацитета о откупу
		Повећање производње по условном грлу	Општина Књажевац Пољопривредни и произвођачи Удружења Стручне службе	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Сточни фонд општине/година
		Повећање економске ефикасности производње	Општина Књажевац Пољопривредни и произвођачи Удружења Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Статистички годишњак „Општине у Србији“ поглавље Бруто приход домаћинстава“

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Технолошки оптималан одгој и унапређење исхране стоке	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Саветодавне и стручне службе	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Научне институције Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број домаћинстава са унапређеном производњом/година
		Унапређење расне структуре	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Ветеринарска служба	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Научне институције Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број набављених висококвалитетних грла/година Број осемењавања семеном квалитетних бикова/година
		Подршка одгоју аутохтоних раса	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Научне институције Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број грла аутохтоних раса/година
		Обнова постојећих и изградња нових сточарских објеката	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења МПВШРС	2010-2014	Општина Књажевац МПВШРС Научне институције Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број обновљених и изграђених објеката/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
	Програм развоја биљне производње	Развој воћарско виноградарске производње	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Релевантне научне, стручне и саветодавне службе	2010-2013	Општина Књажевац МПВШРС Научне институције Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број засађених стабала воћа и винове лозе/година
		Развој повртарства	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Релевантне научне, стручне и саветодавне службе Удружења	2010-2013	Општина Књажевац МПВШРС Научне институције Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	ha под повртарском производњом/година
		Развој ратарства	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Релевантне научне, стручне и саветодавне службе Удружења	2010-2013	Општина Књажевац МПВШРС Научне институције Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	ha под ратарском производњом/година
		Развој производње крмног биља	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Релевантне научне, стручне и саветодавне службе Удружења	2010-2013	Општина Књажевац МПВШРС Научне институције Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	ha под производњом крмног биља/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Обнова постојеће и набавка нове механизације	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења	2010-2013	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број набављених пољопривредних машина и прикључака/година
		Формирање машинских прстенова	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број формираних машинских прстенова
		Набавка система за наводњавање	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – ИПАРД компонента	ha под наводњаваним површинама Број набављених система за наводњавање/година
		Набавка опреме и машина које подижу вредност и квалитет производа	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Релевантне научне, стручне и саветодавне службе	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Набављено опреме и машина који подижу вредност производа/година
		Подстицај повећању земљишног поседа	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Просечна земљишна површина домаћинства у Књажевцу Број извршених укрупњавања земљишног поседа/година
		Подстицај повећаној примени агротехничких мера	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Релевантне научне, стручне и саветодвне службе	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Просечан принос/ha

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
2.2.2.	Развој алтернативне пољопривредне производње на бази компаративних предности	Подршка сакупљању самониклог лековитог и ароматичног биља	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС	Количина сакупљеног биља по врстама/година
		Одгој лековитог и ароматичног биља	Општина Књажевац Релевантне научне, стручне и саветодавне службе	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС	Површине под лековитим и ароматичним биљем (по врстама)/година
		Прерада и паковање производа од лековитог и ароматичног биља	Општина Књажевац Удружења	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС	Број производа на тржишту/година
		Развој пчеларства	Општина Књажевац Пољопривредни и произвођачи Удружења Релевантне научне, стручне и саветодвне службе	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број кошница/година
		Производња органски сертифициране хране	Општина Књажевац Пољопривредни и произвођачи Удружења Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	ha под органски сертифицираним површинама/година
2.2.3.	Подизање квалитета пољопривредних производа	Стандардизација пољопривредних производа	Општина Књажевац Прерађивачи Агенција за развој општине Књажевац Релевантне научне, стручне и саветодавне службе	2010-2013	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ	Број прерадних капацитета са усвојеним стандардима квалитета
		Усвајање производње нових производа атрактивних за тржишни наступ	Општина Књажевац Прерађивачи Релевантне научне, стручне и саветодавне службе	2010-2013	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ	Број нових производа/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Подршка маркетиншког наступу локалних произвођача	Општина Књажевац Прерађивачи Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ	Број презентација и промоција/година
		Организација изложби и сајмова	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ – IPARD компонента	Број изложби и сајмова током године
		Заштита географског порекла производа и традиционалних производа	Општина Књажевац РАРИС Агенција за развој општине Књажевац Прерађивачи	2010-2014	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Донације	Производи са заштићеним географским пореклом
Општи циљ – 2.2. Помоћ пољопривредним произвођачима						
2.2.1.	Развијен систем едукације пољопривредних произвођача	Обуке пољопривредних произвођача	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Релевантне научне, стручне и саветодвне службе Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Донације	Број обука/година Број произвођача који је прошао обуку/година
		Подзање нивоа знања - Тренинзи, радионице и предавања	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Релевантне научне, стручне и саветодвне службе Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Донације	Број обука/година Број произвођача који је прошао обуку/година
		Формирање демонстрационих фарми	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Релевантне научне, стручне и саветодвне службе Агенција за развој општине Књажевац	2010-2014	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ Донације	Број формираних демонстрационих фарми

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Размена искустава – студијска путовања	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ Донације	Број студијских тура/година Број произвођача који је боравио на студијским турама/година
		Присуство на семинарима и конференцијама	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ	Број посећених конференција/година Број произвођача који је присуствовао конференцијама/година
		Упознавање са новим технологијама и њихово увођење у производну праксу	Општина Књажевац Пољопривредн и произвођачи Удружења Релевантне научне, стручне и саветодвне службе Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Научно технолошке институције	Број успостављених нових технологија у производној пракси/година
2.2.2.	Развијен систем информисања произвођача	Јачање локалних организација у процесу информисања домаћинстава у сеоским срединама	Општина Књажевац Мрежа за рурални развој Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ	Годишњи финансијски извештај
		Формиран функционалан сервис за помоћ пољопривредницима у административним процесима	Општина Књажевац Мрежа за рурални развој Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ	Број пружених услуга пољопривредним произвођачима/година
		Развијен и имплементиран програм подизања нивоа информисаности пољопривредних произвођача	Општина Књажевац Мрежа за рурални развој Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ	Број акција у циљу подизања нивоа информисаности/година
2.2.3.	Развијен систем подстицаја и инвестиција	Развијен систем општинских подстицаја и помоћи пољопривредним произвођачима	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина Књажевац	Годишњи буџет Фонда за развој пољопривреде Усвојен систем расподеле подстицаја и помоћи

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Јачање Фонда за развој пољопривреде	МПВШРС Општина Књажевац	2010-2011	Општина Књажевац МПВШРС	Буџет Фонда за развој пољопривреде/година Број корисника Фонда/година
		Развијен механизам коришћења националних субвенција и подстицаја	Општина Књажевац Мрежа за рурални развој Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина Књажевац	Број добијених републичких субвенција и подстицаја
		Награде и подстицаји најбољим фармерима	Општина Књажевац Мрежа за рурални развој Удружења	2010-2012	Општина Књажевац Предприступ на средства ЕУ	Формиран и функционалан наградни фонд
		Формирање револвинг фонда	Општина Књажевац Мрежа за рурални развој Удружења Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина Књажевац	Формиран и функционалан револвинг фонд
Општи циљ - 2.3. Стварање ефикасних пољопривредних институција и организација						
2.3.1.	Удруживање	Јачање постојећих пољопривредних удружења	Општина Књажевац Пољопривредна удружења Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ Донације	Годишњи финансијски извештај удружења
		Формирање нових пољопривредних удружења	Општина Књажевац Пољопривредна и произвођачи Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ Донације	Број формираних удружења/година Укупни број активних удружења
		Развој задругарства	Општина Књажевац Пољопривредна удружења и произвођачи Задруге Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ Донације	Број активних задруга Годишњи финансијски извештај задруга
2.3.2.	Регионална сарадња	Израда регионалних пројеката	Општина Књажевац РАРИС Општине из региона	2010-2015	Општина Књажевац Општине из региона	Број имплементираних пројеката/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Формирање и јачање регионалних организација и институција	Општина Књажевац РАРИС Општине из региона Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац Општине из региона МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Донације	Број функционалних регионалних институција и организација за помоћ пољопривреди
		Сарадња са научним и стручним институцијама у процесу развоја пољопривредне производње	Општина Књажевац Релевантне научно-истраживачке и стручне службе Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Научно истраживачке и технолошке институције Предприступ на средства ЕУ Донације	Број уговорених сарадњи Вредност уговорене сарадње/година
		Присуство на сајмовима и изложбама	Општина Књажевац РАРИС Општине из региона Пољопривредна удружења Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Донације	Број сајмова и изложби на којима су присуствовали произвођачи/година Број произвођача који је присуствовао или излагао на сајмовима и изложбама/година
2.3.3.	Институционално јачање организација које се баве пољопривредом	Сарадња и координација између најважнијих носилаца развоја пољопривреде у општини	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац	Број одржаних састанака/година Број заједничких акција (одлука)/година
		Доношење Програма уређења и коришћења пољопривредног земљишта	Општина Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац	Донешен и усвојен програм уређења и коришћења пољопривредног земљишта
		Повећање пољопривредног буџета и повећање броја активности које се помажу из буџета	Општина Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац	Годишњи буџет Фонда за развој пољопривреде
		Развој менаџерског кадра – обука	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац РАРИС	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ Донације	Број кадрова који је прошао обуке/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Повезивање пољопривреде са туристичким и другим потенцијалима општине	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац Туристичка организација РАРИС	2010-2015	Општина Књажевац МПВШРС Приватна иницијатива Предприступ на средства ЕУ Донације	Број акција усмерен на повезивање пољопривреде са туристичком понудом/година
		Договор са прерађивачима око успостављања откупних места	Општина Књажевац Пољопривредна удружења и произвођачи Саветодавне и стручне службе	2010-2015	Општина Књажевац	Број састанака/година
		Осмишљавање и имплементација маркетиншке кампање	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац РАРИС	2010-2014	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Донације	Усвојен маркетиншки план Број имплементираних акција из маркетиншког плана/година
		Презентација пољопривредних потенцијала региона у циљу привлачења потенцијалних инвеститора и купаца пољопривредних производа	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац РАРИС Општине Зајечарског региона	2010-2015	Општине Зајечарског округа МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Донације	Број одржаних презентација/година

Приоритет 3. – Развој туризма

Општи циљ - 3.1. Развој туризма и туристичких садржаја

3.1.1.	Подизање капацитета у области туризма	Развој туристичких садржаја у руралним подручјима	Општина Књажевац Туристичка организација Музеј	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број туристичких садржаја у руралним подручјима
		Израда и реализација и фазе посебног програма развоја сеоског, агро, еко и етно туризма на подручју општине	Општина Књажевац Туристичка организација Агенција за развој општине Књажевац Музеј	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број смештајних капацитета у сеоском туризму

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Подизање нивоа знања из области туризма – упознавање са примерима добре праксе	Општина Књажевац Туристичка организација Агенција за развој општине Књажевац	2010-2105	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број активности предузетих у процесу подизања нивоа знања и упознавања са примерима добре праксе/године
		Едукација становништва у области руралног туризма	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац Туристичка организација	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број одржаних едукација Број учесника на одржаним едукацијама
		Категоризација смештајних капацитета	Општина Књажевац Туристичка организација	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број категорисаних смештајних капацитета
		Активирање спортско-рекреативних центара Бабин зуб и Бањица	Општина Књажевац ЈП Развој Агенција за развој општине Књажевац	2010-2014	Општина Књажевац Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Активирани спортско-рекреативни центри Бабин зуб и Бањица
		Пројектовање и изградња објеката у складу са урбанистичким пројектом СРЦ "Бањица"	Општина Књажевац ЈП Развој	2010-2014	Општина Књажевац Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Урађени пројекти за СРЦ „Бањица“ Број нових објеката у СРЦ „Бањица“
		Осмишљавање и имплементација маркетиншке кампање	Општина Књажевац Туристичка организација РАРИС Агенција за развој општине Књажевац	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Дефинисана маркетиншка кампања Број имплементираних активности из маркетиншке кампање/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Конзервација, рестаурација и санација споменика културе и градитељског наслеђа у циљу укључивања у туристичку понуду	Општина Књажевац Туристичка организација Завод за заштиту споменика Завичајни музеј РАРИС Удружења грађана	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број културних и природних ресурса који су заштићени, промовисани или унапређени/година
3.1.2.	Повећање туристичког промета и потрошње	Унапређење постојеће туристичке понуде са посебним акцентом на Стару Планину и бањски туризам	Општина Књажевац Туристичка организација Надлежно Министарство РАРИС Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број нових садржаја/година
		Стварање интегралног туристичког производа	Општина Књажевац Туристичка организација РАРИС Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ	Формиран интегрални туристички производ општине Књажевац
		Израда просторно-планске документације, која је у функцији развоја туризма	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2011	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ	Комплетирана је просторно-планска документације, која је у функцији развоја туризма.
		Ширење понуде културно-забавних садржаја и манифестација	Општина Књажевац Туристичка организација Дом културе	2010-2015	Јавно приватно партнерство Приватна иницијатива	Број културно-забавних садржаја и манифестација
		Отварање нових специјализованих угоститељских, туристичких и занатско-сервисних објеката,	Општина Књажевац Туристичка организација	2010-2015	Јавно приватно партнерство Приватна иницијатива	Број нових специјализованих угоститељских, туристичких и занатско-сервисних објеката,
3.1.3.	Учешће у регионалном туристичком производу	Укључење у регионалну туристичку понуду	Општина Књажевац Туристичка организација РАРИС	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ	Туристичка понуда Књажевца је део понуде Источне Србије
		Регионални састанци	Општине из региона	2010-2014	Општине из региона	Број одржаних састанака/година

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
			РАРИС Туристичка организација			
		Промоција регионалног туристичког производа	Општина Књажевац Туристичка организација Агенција за развој општине Књажевац РАРИС	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ	Број одржаних промотивних активности/година Број промотивних материјала
		Регионална сарадња у развоју туризма са посебним акцентом на сарадњу са развијеним туристичким центрима	Општина Књажевац Туристичка организација РАРИС Агенција за развој општине Књажевац	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број имплементираних регионалних акција у процесу промоције и развоју туризма/година
Општи циљ – 3.2. Развој парка природе Стара планина						
3.2.1.	Изградња капиталних туристичких објеката и инфраструктуре	Реализација пројекта ски зоне "Коњарник" у оквиру туристичког центра »Бабин зуб« на Старој планини	Општина Књажевац Надлежно Министарство	2010-2012	Надлежно Министарство Јавно приватно партнерство Општина Књажевац	Реализован пројекат ски зоне „Коњарник“
		Изградња квалитетне путне инфраструктуре до туристичког центра	Општина Књажевац ЈП Развој Надлежно Министарство	2010-2014	Надлежно Министарство НИП Општина Књажевац	Реализован пројекат ски зоне „Коњарник“
		Квалитетно комунално опремање локације	Општина Књажевац Надлежно Министарство ЈКП Стандард	2010-2014	Надлежно Министарство НИП Општина Књажевац	Регулисано питање водоснабдевања Регулисано питање канализационе мреже Регулисано питање одлагања отпада
		Енергетско и телекомуникационо опремање простора у складу са захтевима врхунског туризма	Општина Књажевац Надлежно Министарство Телеком Србија Електродистрибуција	2010-2014	Надлежно Министарство НИП Општина Књажевац Телеком, Србија Електродистрибуција Јавно приватно партнерство	Локација је енергетски и телекомуникационо опремљена у складу са захтевима врхунског туризма

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
3.2.2.	Израда туристичких програма	Развој и прва фаза реализације Програма дечјег туризма (школе у природи) на Старој планини	Општина Књажевац Туристичка организација	2010-2012	Јавно приватно партнерство	Реализован програм дечијег туризма
		Пројектовање, изградња и уређење простора за мале спортове	Општина Књажевац ЈП Развој	2010-2012	Јавно приватно партнерство	Уређени простори за мале спортове
		Пројектовање, изградња и уређење бицикличких, пешачких и трим стаза на Старој планини	Општина Књажевац ЈП Развој Туристичка организација	2010-2012	Јавно приватно партнерство	Број изграђених и функционалних стаза
3.2.3.	Валоризација биљног и животињског богатства	Истраживање биљног и животињског богатства Старе Планине	Општина Књажевац Завод за заштиту природе	2010-2014	Општина Књажевац Надлежно Министарство о Научно-истраживачке институције	Број студија, извештаја и других материјала о вредностима Старе планине/година
		Програм заштите биљног и животињског света	Општина Књажевац Завод за заштиту природе	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна Министарства Научно-истраживачке институције	Урађен, усвојен и имплементиран програм заштите биљног и животињског света
		Промоција биодиверзитетних вредности Старе планине	Општина Књажевац Завод за заштиту природе Туристичка организација Агенција за развој општине Књажевац	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна Министарства Предприступ на средства ЕУ	Урађен промотивни материјал Урађен информативни материјал
Општи циљ – 3.3. Развој туристичких потенцијала Бањице						
3.3.1.	Дефинисање потенцијала геотермалне воде на Бањици	Испитивање извора геотермалне воде на Бањици	Надлежно Министарство Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2011	Општина Књажевац Надлежно Министарство о Вредност – 40.000 Еура	Урађена и усвојена студија о карактеристикама геотермалне воде на Бањици
3.3.2.	Добијање експлоатационог права	Израда документације за коришћење (екотоплификацију) термоминералне воде „Бањица“	Општина Књажевац Општина Сокобања Рударско – геолошки факултет Агенција за	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна министарства	Документација за коришћење термоминералне воде је комплетирана

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
			развој општине Књажевац ЈП Развој			
3.3.3.	Уређење правно имовинских односа	Планско дефинисање предметног подручја	Општина Књажевац ЈП Развој Агенција за развој општине Књажевац	2010-2012	Општина Књажевац Донације Надлежна министарства	Урађен просторни план
		Одређивање приоритета откупа земљишта	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна министарства	Листа приоритета
		Откуп земљишта од приватних власника	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2020	Општина Књажевац Надлежна министарства	Откупљено земљиште

Приоритет 4. – Диверзификација активности у сеоским срединама уз одрживо коришћење природних ресурса

Општи циљ - 4.1. Подстицај развоју привредних и услужних делатности на селу на бази компаративних предности

4.1.1.	Институционална подршка за спровођење развоја привредних и услужних делатности у сеоским срединама	Формирање општинске агенције за развој	Општина Књажевац РАРИС	2010-2011	Општина Књажевац	Формирана локална агенција за развој
		Подршка предузетништву у сеоским срединама кроз јачање Фонда за развој предузетништва	Општина Књажевац РАРИС Агенција за МСП	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна Министарства Републичка агенција за МСП Предприступ на средства ЕУ	Формиран систем подстицаја предузетништву у сеоским срединама

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Увођење стимулативних мера за започињање приватног бизниса у сеоским срединама	Општина Књажевац РАРИС Агенција за МСП Национална служба за запошљавање	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна Министарства Републичка агенција за МСП Национална служба за запошљавање Предприступ на средства ЕУ	Формиран систем подстицаја за заснивање приватног бизниса у сеоским срединама
		Увођење стимулативних мера у циљу ревитализације сеоских подручја путем давања на коришћење објеката у државном власништву	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2014	Јавно приватно партнерство	Број склопљених уговора о коришћењу објеката у државном власништву
		Обнова и очување старих и традиционалних заната (израда уметничких и употребних предмета у домаћој радиности)	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац РАРИС CORS	2010-2014	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број домаћинстава који се бави старим и традиционалним занатима
		Развој малих породичних производних јединица за прераду пољопривредних производа (породичне винарије, пивнице, џемови и сокови...)	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац РАРИС CORS	2010-2014	Општина Књажевац МПВШРС Предприступ на средства ЕУ Приватна иницијатива	Број домаћинстава са мини прерадним капацитетима
		Промотивне активности у циљу привлачења капитала и инвестиција	Општина Књажевац РАРИС Агенција за развој општине Књажевац	2010-2015	Општина Књажевац Предприступ на средства ЕУ Донације	Број промотивних активности/година
4.1.2.	Развој ловне привреде	Промоција ловишта	Општина Књажевац Туристичка организација Ловачка удружења	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна министарства и организације Предприступ на средства ЕУ Донације	Број промотивних активности

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Повезивање ловачких удружења са иностраним удружењима	Општина Књажевац Ловачка удружења	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна министарства и организације Предприступ на средства ЕУ Донације	Број успостављених међународних сарадњи
		Подизање нивоа знања укључених у ловну привреду	Општина Књажевац Ловачка удружења	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна министарства и организације Предприступ на средства ЕУ Донације	Број едукативних акција/година Број полазника обуке/година
		Размена искустава са развијеним ловним центрима	Општина Књажевац Ловачка удружења	2010-2015	Општина Књажевац Надлежна министарства и организације Предприступ на средства ЕУ Донације	Број успостављених међународних сарадњи
		Формирање ловно-узгојних резервата	Општина Књажевац Ловачка удружења	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна министарства и организације	Број формираних ловно-узгојних резервата
		Модернизација, уређење и инфраструктурно опремање атрактивних ловних локалитета	Општина Књажевац Ловачка удружења	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна министарства и организације	Број модернизованих, уређених и инфраструктурно опремљених атрактивних ловних локалитета
		Подизање квалитета газдовања	Општина Књажевац Ловачка удружења	2010-2014	Општина Књажевац Надлежна министарства и организације Предприступ на средства ЕУ	Годишњи финансијски извештај ловишта
Општи циљ - 4.2. Употреба обновљивих извора енергије						
4.2.1.	Стварање предуслова за инвестирање у производњу енергије из обновљивих извора	Одређивање локација за мерење брзине и правца дувања ветрова	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2011	Јавно-приватно партнерство	Одређене локације за мерна места

н.	Програми	Пројекти	Партнери	Временски оквир	Извор средстава	Индикатори
		Израда катастра мини хидроцентрала	Надлежно Министарство Општина Књажевац	2010-2011	Надлежно Министарство	Урађен катастар мини хидроцентрала
		Студија изводљивости вишенаменских акумулација у сливу Тимока	Општина Књажевац Агенција за развој општине Књажевац	2010-2013	Општина Књажевац Надлежно Министарство Предприступ на средства ЕУ Донације	Урађена и усвојена студија изводљивости
4.2.2.	Промоција потенцијала општине у погледу коришћења обновљивих извора енергије у циљу подизања инвестиција	Промотивне активности у погледу промоције потенцијала општине у погледу коришћење обновљивих извора енергије	Општина Књажевац РАРИС Надлежно Министарство Агенција за развој општине Књажевац	2012-2014	Надлежно Министарство Општина Књажевац Предприступ на средства ЕУ	Број остварених промотивних активности Број и ниво инвестиција у коришћење обновљивих извора енергије
		Стварање предуслова за инвестирање у обновљиве изворе енергије	Општина Књажевац Надлежно Министарство	2012-2014	Надлежно Министарство Општина Књажевац Јавно-приватно партнерство	Створене олакшице за инвестирање у коришћење обновљивих извора енергије